

ULUSLARARASI HUKUK
BAKIMINDAN DERİN DENİZ
YATAĞINDA YER ALAN
KAYNAKLARIN ARAŞTIRILMASI,
KEŞFİ VE İŞLETİLMESİ*

Dr. Ali İbrahim AKKUTAY**

Makalenin Geldiği Tarih: 23.03.2016 **Kabul Tarihi:** 29.03.2016

* Bu makale hakem incelemesinden geçmiştir ve TÜBİTAK-ULAKBİM Veri Tabanında indekslenmektedir.

** Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Milletlerarası Hukuk ABD.

ÖZ

Derin deniz yatağı ile derin deniz yatağının altında ve üstünde yer alan kaynaklar hem 1982 BMDHS ile hem de 1994 Anlaşması ile insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmiştir. Bununla birlikte sistem, maden kaynakları üzerine kurgulanmıştır. Diğer kaynakların durumu henüz tartışmalıdır. Araştırma, keşif ve işletme faaliyetlerinin bir arada değerlendirilmesi gereken ancak birbirinden farklı hukuki sonuçlar doğuran yönleri bulunmaktadır. Bu faaliyetlere yönelik yapılan hukuki değerlendirmeler Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi Deniz Yatağı Uyuşmazlıkları Dairesinin 1 Şubat 2011 tarihli Danışma Görüşü de dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Derin deniz yatağı; İnsanlığın ortak mirası; Araştırma, keşif ve işletme; 1982 BMDHS; 1994 Anlaşması

PROSPECTING, EXPLORATION FOR AND EXPLOATION
OF THE RESOURCES ON AND UNDER THE DEEP SEABED
WITHIN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL LAW

ABSTRACT

The deep seabed and the resources on and under the subsoil thereof have been recognized as the common heritage of mankind according to both 1982 UNCLOS and 1994 Agreement. Nevertheless the legal regime was established on the mining activities in the area. The legal status of other resources are debatable. Prospecting, exploration for and the exploitation of the resources are in need of an assessment as a whole, but on its own each of these activities has different legal compositions. Advisory opinion of the Seabed Disputes Chamber of the International Tribunal for the Law of the Sea on this issue was also discussed to enlighten the legal problems arising from the activities in the area.

KEYWORDS: Deep seabed; Common heritage of mankind; Prospecting, exploration and exploitation; 1982 UNCLOS; 1994 Agreement

GİRİŞ

Uluslararası deniz yatağı olarak da nitelendirilen derin deniz yatağı kavramı, 1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS) ve 1994 Tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesinin XI. Kısımının Uygulanmasına İlişkin Anlaşma^[1] çerçevesinde insanlığın ortak mirası olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme, gelişmiş teknolojilere sahip devletler dışındaki devletlere derin deniz yatağında yer alan doğal kaynaklardan yararlanma imkanı tanımıştır.^[2] Bahsi geçen kavrama ilişkin yer verilen hukuki düzenlemeler BMDHS'nin dikkat çeken özelliklerinden birisidir. Çalışmada hukuki yönleriyle ele alınan kavram, öncelikle uluslararası toplumun tamamını ilgilendiren bir problematik olarak değerlendirilmektedir. Derin deniz yatağının insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesi, bu değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Bunun dışında, konuya ilişkin geçmişten günümüze birtakım kurumsal gelişmelerin yaşandığı görülmektedir. Bu durum da beraberinde pozitif hukuk anlamında açıklanması gereken başka sorunları beraberinde getirmektedir.

BMDHS'nin derin deniz yatağı üzerinde yer alan kaynakların araştırılması, keşfi ve işletilmesine ilişkin hükümleri ortak irade uyuşmasını yansıtıyor görünmekle birlikte, uygulamada, gelişmiş devletlerin gelişmekte olan devletlerden farklı olarak konuya ilişkin getirilen hukuki sistemden memnun olmadıkları dikkat çekmektedir. Söz konusu devletlerin de sistemin içine dahil edilmesi çabası 1994 tarihli Anlaşmasının oluşturulmasına ve BMDHS ile gelişmekte olan devletlerin çıkarlarını korumaya yönelik getirilmiş olan hükümlerin yer yer amacından farklı bir şekilde uygulanmasına neden olmaktadır.

Çalışma, derin deniz yatağında yer alan kaynakların neler olduğunu ve hukuki özelliklerini ortaya koymakta ve bu kaynaklara yönelik gerçekleştirilecek faaliyetlerin hukuki niteliğini değerlendirmektedir. İnsanlığın ortak mirası olarak değerlendirilen derin deniz yatağı ile derin deniz yatağının altında ve üstünde yer alan kaynakların, insanlığın ortak çıkarları için kullanılmasının ne ölçüde sağlanabildiği de açıklanmaktadır. BMDHS'nin uygulama bakımından en çok itirazla karşılaşan ve bu itirazlar neticesinde oluşturulan diğer hukuk kaynakları bakımından incelenen derin deniz yatağında gerçekleştirilen faaliyetler konusu, uygulama ve mahkeme içtihatları da göz önünde bulundurularak detaylı bir şekilde ele alınmaktadır.

[1] Agreement Relating to the Implementation of Part XI of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982, 28 July 1994, 1836 UNTS 41, No. 31364. Çalışma boyunca 1994 Tarihli Anlaşma şeklinde ifade edilecektir.

[2] Hüseyin PAZARCI, **Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap**, 9. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, 2013, s. 288, 289.

I. DERİN DENİZ YATAĞI

Derin Deniz Yatağı 1982 BMDHS'nin "Bölge" başlıklı XI. kısmında düzenlenmektedir.^[3] Bölge, BMDHS'nin 1 (1). maddesi uyarınca, ulusal yetki sınırları ötesindeki deniz yatağı ve okyanus tabanı ile bunların toprak altını kapsamaktadır. Bölgeye ilişkin hukuki rejim BMDHS'nin 76. maddesi ve Sözleşmenin II numaralı eki uyarınca belirlenen kıta sahanlığının ötesinde kalan deniz alanları bakımından uygulama alanı bulacaktır. XI. Kısım, uygulanmasına ilişkin 1994 tarihli Anlaşmanın yanı sıra ve III ve IV no.'lu ekleri başta olmak üzere BMDHS'nin eklerinin ilgili hükümleri çerçevesinde hukuki etkilerini doğurmaktadır.^[4] Derin deniz yatağı, kıyısı olsun ya da olmasın dünya üzerindeki bütün devletlerin çıkarlarının çatıştığı alanlardan birisidir. Doğal kaynakları hem bilimsel araştırmalar hem de ekonomik getirileri bakımından devletlerin ilgisini çekmektedir. Uzun yıllar açık deniz rejimine tabi olan ve genellikle gelişmiş devletlerin teknolojik yetkinlikleri bakımından üzerinde faaliyet gösterdiği derin deniz yatağı, diğer devletlerin de hak iddia etmesiyle birlikte tartışmaların odağında olmuştur.

Derin deniz yatağı ve bu alanın toprak altının araştırılmasına ve işletilmesine ilişkin kuralların oluşturulması konusu BM III. Deniz Hukuku Konferansı'nın toplanmasına neden olan sorunların en önemlilerinden birisidir.^[5] Ancak BMDHS oluşturulduktan sonra dahi XI. Kısım gelişmiş devletlerin tepkisiyle karşılaşmış ve gelişmekte olan devletler bakımından getirdiği avantajlı hükümler uygulamanın önünde engel teşkil etmiştir.^[6] Derin deniz yatağının gelişmekte olan ülkelere ekonomik olarak destek verilmesi amacıyla işletilmesi yönündeki yaklaşım çıkarları zedelenen gelişmiş devletlerce benimsenememiştir.

BMDHS sadece devletlerin elde edecekleri haklar ve ekonomik avantajlar bakımından değil, insan unsurunu ön planda tutarak bir sistem geliştirmeyi

[3] United Nations Convention on the Law of the Sea, 10 December 1982, 1833 UNTS 396, No. 31363. Sözleşme metninin çevirisi için bkz. Aydoğan ÖZMAN, **Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi**, İstanbul Deniz Ticaret Odası Yayın No: 5, İstanbul: Temel Matbaası, 1984.; Aslan GÜNDÜZ, **Milletlerarası Hukuk – Konu Anlatımı, Temel Belgeler Örnek Kararlar**, Reşat Volkan GÜNEL (Ed.), 6. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2013, s. 221 – 308.

[4] Satya N. NANDAN, Michael W. LODGE and Shabtai ROSENNE, **United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 – A Commentary Vol. VI.**, The Hague/London/ New York: Martinus Nijhoff Publishers, 2002, s. 3.

[5] Aydoğan ÖZMAN, **Deniz Hukuku I – Kaynaklar, Kişiler, Nesnelere, Ulusal Deniz Alanları**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2006, s. 89.

[6] Bkz. R. R. CHURCHILL and A. V. LOWE, **The Law of the Sea**, Third edition, Manchester: Manchester University Press, 1999, s. 228, 229.

amaçlamıştır. Bu bakımdan derin deniz yatağının işletilmesi bakımından meydana gelen tartışmaları, uluslararası hukukun diğer alanlarında olduğu gibi bireyin güçlenen konumuna bağlı olarak yaşanan gelişmelerle değerlendirmek yanlış olmaz. İnsan hakları hukukunun halen dünyanın her yerinde aynı etkinlikte uygulanamaması ve devletler bakımından insan onurunun değil de devlet çıkarlarının gerçekleştirilmesi bakımından bir araç olarak kullanılmaya çalışılması bir kenara bırakılırsa, pek çok uluslararası hukuk konusunun yeniden ve farklı bakış açılarından ele alınmasını sağladığı açıktır.

Derin deniz yatağı kavramına devletlerin ekonomik çıkarları çerçevesinde yaklaşılması son derece olağan bir süreç olmakla beraber, soruna insanlık, insanlığın ortak mirası ve insanlığın ortak çıkarlarının gerçekleştirilmesi açısından bakılması da önemlidir. Derin deniz yatağı devletlerin açık deniz rejimi çerçevesinde aynı haklara sahip olduğu bir deniz alanı olup, Bölgeden elde edilecek ekonomik gelirler, devletlerin ekonomik gelişimi bakımından önem arz etmektedir. Bölge sadece işletilme bakımından değil, bilimsel araştırmaların yapılması, barışçı amaçlar dışında kullanılmasının önlenmesi, besin kaynaklarının etkin kullanımı ve deniz çevresinin korunması bakımından da insanlığın ortak mirasıdır. Bununla birlikte çalışmada yalnızca araştırma, keşif ve işletilme bakımından derin deniz yatağı ele alınmakta, diğer yönlerine ihtiyaç duyulduğu kadarıyla değinilmektedir.

II. DERİN DENİZ YATAĞININ İNSANLIĞIN ORTAK MİRASI OLARAK KABUL EDİLMESİNİN BÖLGEDE GERÇEKLEŞTİRİLECEK FAALİYETLERE VE BU FAALİYETLERE İLİŞKİN KURUMSALLAŞMAYA OLAN ETKİSİ

BMDHS'nin 136. maddesi uyarınca derin deniz yatağının insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesi sebebiyle, Bölgede gerçekleştirilecek faaliyetlerin düzenlenmesi yetkisi devletlerden bağımsız olarak Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesine (UDYO) tanınmıştır. Bununla birlikte derin deniz yatağının insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesi tamamen BMDHS'ne hasredilebilecek bir durum değildir. 1970 tarihli Ulusal Yetki Sınırlarının Ötesindeki Deniz Yatağı ve Okyanus Tabanı ve Toprak Altının Yönetilmesine İlişkin İlkeler Deklarasyonunda (BM Genel Kurulunun 2749 sayılı kararında) derin deniz yatağının insanlığın ortak mirası olduğu ifadesine yer verilmiştir.^[7] Bu bakımdan derin deniz yatağı üzerinde gerçekleştirilen faaliyetler bu ilkeyle doğrudan ilişkilidir.

[7] UN General Assembly, *General Assembly Resolution 2749 [Declaration of Principles Governing the Sea-Bed and the Ocean Floor, and the Subsoil Thereof, beyond the Limits of National Jurisdiction]*, 12 December 1970, A/RES/25/2749 (1970).

İnsanlığın ortak mirası kavramının içeriğinin oluşturulmasının zorluğu bir yana, niteliği de tartışmalıdır. Söz konusu kavram derin deniz yatağı bakımından açıkça kabul edilmiş olmakla birlikte genel olarak nasıl bir hukuki nitelendirmeye tabi tutulacağı açık değildir. İnsanlığın ortak mirası kavramının uluslararası hukukun genel ilkesi haline geldiği savunulduğu^[8] gibi tamamen spekülatif olduğu da iddia edilmektedir.^[9] İnsanlığın ortak mirası kavramının açıklanması, çalışmanın ana amacı olmamakla birlikte, derin deniz yatağında araştırma yapılmasının ve söz konusu deniz alanında yer alan kaynakların keşfinin ve işletilmesinin bahsi geçen ilkeye dayanması ve kavram üzerindeki tartışmalar bu ilkenin temel yönlerinin ortaya konması zorunluluğunu getirmektedir.

İnsanlığın ortak mirası ifadesi, yalnızca derin deniz yatağını ifade etmek için kullanılan bir terim değildir. Antarktika ve dış uzay gibi kavramlar bakımından da kullanılmaktadır. Bununla birlikte üzerinde tam olarak uzlaşılmış bir tanımı bulunmadığı gibi, bir ilke, hak, doktrin vs. olduğuna ilişkin de kesin bir hukuki nitelendirmede de bulunulmamıştır. Uluslararası hukukçuların kullanımları farklılık göstermektedir.^[10] Dolayısıyla genel içeriğinin yanı sıra derin deniz yatağı bakımından sahip olduğu bir de özel içeriği bulunmaktadır. Bu anlamda insanlığın ortak mirası, derin deniz yatağı bakımından sahip olduğu içerikle ele alınacaktır.

Derin deniz yatağına yer veren bütün bilimsel eserler, bu kavramın insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesiyle ilgili olarak 1967 yılında Malta temsilcisi Pardo'nun ortaya attığı fikirlere yer verirler. Pardo'nun görüşleri mevcut sistemin oluşturulması ve halen tartışılan hususlar bakımından temel niteliktedir. BMDHS uygulamaya girdikten sonra bile en çok sorun yaşanan ve uygulanması en zor olan kısım XI. Kısım olmuştur. Söz konusu deniz alanının BMDHS sistemi içerisinde insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesi sonucunu doğuran sürecin başlangıcında Pardo'nun görüşleri yer almaktadır. Teknolojik olarak gelişmiş devletlerin çıkarları bakımından oldukça önemli bir engel olarak görülen bu süreç, 1994 Anlaşmasının oluşturulmasının da temelini teşkil etmektedir.

[8] Helmut TUERK, **Reflections on the Contemporary Law of the Sea**, Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2012, s. 33. Selami KURAN, **Uluslararası Deniz Hukuku**, 4. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2014, s. 298.

[9] Michael W. LODGE, “**The Deep Seabed**”, in **The Oxford Handbook of the Law of the Sea**, Donald D. ROTHWELL, Alex G Oude ELFERINK, Karen N SCOTT and Tim STEPHENS (Eds.), Oxford/New York: Oxford University Press, 2015, s. 229.

[10] Kemal BAŞLAR, **The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law**, The Hague/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 1998, s. 2.

Derin deniz yatağının insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesi, devletlerin ulusal yetkiye sahip olduğu deniz alanları ve dolayısıyla egemen yetkilerini kullanmaları bakımından getirilmiş bir sınırlandırma olmuştur. Yalnızca derin deniz yatağının değil kıta sahanlığı kavramının da yeniden ele alınması ihtiyacını yaratmıştır. Zaten Pardo da söz konusu kavramın içeriği kesin olarak oluşturulana kadar derin deniz yatağı ve okyanus tabanında yer alan ulusal yetkilerin askıya alınması gerektiği yönünde bir teklifte bulunmuştur.^[11] Pardo'nun teklifi çeşitli açılardan BM Genel Kurulu'nun 1970 tarihli ve 2749 sayılı kararında dikkate alınmıştır. Derin deniz yatağının insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesinin yanı sıra, bu alanda gerçekleştirilecek faaliyetlerin özelliklerine ilişkin ileri sürdüğü fikirler de uluslararası hukuk uygulamalarında farklı kavram ve terimlerle kabul edilmiştir. Bununla birlikte gelişmiş devletlerin çıkarlarına ters düşmesi nedeniyle 1994 Anlaşması yürürlüğe girene kadar BMDHS'nin getirdiği sistem etkin bir uygulama alanı bulamamıştır.

1. BMDHS'NİN 136. ve 137. Maddeleri Uyarınca Bölgenin Hukuki Niteliği

BMDHS'nin 136. maddesi açık bir şekilde Bölgenin ve Bölgede yer alan kaynakların insanlığın ortak mirası olduğunu ifade etmektedir. 136. maddenin önemi 311. maddenin 6. paragrafı ile birlikte değerlendirildiğinde daha da önemli bir hal almaktadır. Buna göre 136. maddede yer alan insanlığın ortak mirası kavramına yönelik herhangi bir değişikliğin yapılması mümkün değildir. Bu durum her ne kadar insanlığın ortak mirası kavramını bir jus cogens norm

[11] “Öncelikle deniz yatağı ve okyanus tabanı insanlığın ortak mirasıdır ve barışçı amaçlarla ve münhasıran bütün insanlığın yararına olacak şekilde işletilmelidirler. İnsanlığın en çok yardıma ihtiyacı olan kısmını oluşturan fakir ülkeler deniz yatağının ve okyanus tabanının ticari amaçlarla işletilmesinden elde edilen finansal faydalardan öncelikli şekilde pay almalıdır. İkinci olarak mevcut ulusal yetki sınırlarının ötesinde deniz yatağı ve okyanus tabanı üzerindeki egemenlik iddiaları kıta sahanlığının açık bir tanımı oluşturulana kadar dondurulmalıdır. Üçüncü olarak ilk planda mevcut ulusal yetki sınırlarının ötesindeki derin denizlerin ve okyanus tabanının güvenliğinin, ekonomik ve diğer yönlerinin değerlendirilmesi; ikinci planda mevcut ulusal yetki sınırlarının ötesinde deniz yatağının ve okyanus tabanının uluslararası niteliğini güvence altına alacak ayrıntılı bir taslak uluslararası anlaşma metni hazırlanması ve üçüncü planda derin denizlerde ve okyanus tabanında gerçekleştirilecek ulusal faaliyetlerin önerilen uluslararası anlaşmada yer alan ilkelere ve hükümlere uygun gerçekleştirilmesini sağlayacak bir uluslararası birim kurulmasını sağlamak amacıyla temsil gücü yüksek çok fazla sayıda kişiden oluşmayan bir yapılanmaya gidilmelidir.” (United Nations Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea – Office of Legal Affairs, **The Law of the Sea – Concept of the Common Heritage of Mankind, Legislative History of Articles 133 to 150 and 311 (6) of the United Nations Convention on the Law of the Sea**, New York: United Nations Publications, 1996, s. 11,12.

haline getirmese de Sözleşme açısından özel bir konum da yaratmaktadır.^[12] 137. maddede ise Bölgenin hukuki rejimine ilişkin temel prensiplere yer verilmektedir. İnsanlığın ortak mirası olarak kabul edilen Bölge ve burada yer alan kaynakların tamamı ya da bir kısmı üzerinde devletler tarafından egemenlik ya da egemenliğe dayanan haklar iddiasında bulunulamayacaktır. UDYO, Bölgede dolayısıyla derin deniz yatağında insanlık adına faaliyetlerde bulunacaktır. Her devlet derin deniz yatağında yer alan kaynaklar üzerinde devredilemez haklara sahiptirler. XI. Kısımda öngörülenin dışında Bölgede yer alan madenler üzerinde hak iddiasında bulunulamayacaktır.

İlgili maddeler uyarınca doktrinde genel kanı derin deniz yatağı üzerinde yer alan maden kaynaklarının insanlığın ortak mirası olarak kabul edildiği, diğer kaynakların açık denizlerin hukuki rejimine tabi olması gerektiği yönündedir.^[13] 1958 Açık Deniz Sözleşmesi de derin deniz yatağında yer alan kaynakların araştırılması, keşfi ve işletilmesi bakımından devletlere bir sınırlandırma getirmemektedir.^[14] Ayrıca diğer kaynakların kullanımına ilişkin bir hukuki rejim XI. Kısımda oluşturulamamıştır. Ancak böyle bir hukuki rejimin oluşturulamaması, 136. maddede ifade edildiği üzere Bölge ve Bölge üzerinde yer alan kaynakların insanlığın ortak mirası olarak açıkça kabul edildiği gerçeğini değiştirmemektedir.^[15] BMDHS bir bütün olarak ele alınır ve özellikle XI. Kısımın çok büyük tartışmalarla oluşturulduğu göz önünde bulundurulursa, maden kaynakları dışındaki diğer kaynakların da insanlığın ortak mirası olarak değerlendirilmesi ihtimali bulunduğu görülür. Söz konusu tartışma derin deniz yatağında yer alan kaynaklar başlığı altında incelenmektedir.

[12] Rüdiger WOLFRUM, “**Common Heritage of Mankind**”, in R. Wolfrum (ed), *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Oxford University Press, 2008 –, online edition, 2009, para. 4. (Son erişim tarihi 10.05.2016.)

[13] Tullio SCOVAZZI, “**The Seabed Beyond the Limits of National Jurisdiction: General and Institutional Aspects**”, in *The International Legal Regime of Areas Beyond National Jurisdiction*, Erik J. MOLEENAR and Alex G. Oude ELFERINK (Eds.), Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2010, s. 45. Canlı kaynakların, derin deniz yatağı bakımından getirilen rejime tabi olmayacağı yönündeki görüş için bkz. Hüseyin PAZARCI, “**Uluslararası Deniz Yatağı Düzeni ve Sorunları**”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 38, 1983, s. 200.

[14] Convention on the High Seas, 29 April 1958, 450 UNTS 82, No. 6465.

[15] Alex G. Oude ELFERINK, “**The Regime of the Area: Delineating the Scope of Application of the Common Heritage Principle and Freedom of the High Seas**”, *International Journal of Marine and Coastal Law*, Vol. 22 (1), 2007, s. 150.

2. BMDHS'nin 140. ve 141. Maddeleri Çerçevesinde Bölgede Gerçekleştirilecek Faaliyetlerin Taşınması Gereken Özellikler

BMDHS, 140. maddesinde insanlığın ortak mirası kavramının yanı sıra insanlığın çıkarı kavramına yer vermektedir. Buna göre Bölgedeki faaliyetler devlet kavramından bağımsız bir şekilde bütün insanlığın ortak çıkarları göz önünde bulundurularak gerçekleştirilecektir. Ayrıca Bölge, kıyısı olan ya da olmayan bütün devletlerin barışçı amaçlarla kullanımına açık olacaktır.

Derin deniz yatağı üzerindeki faaliyetlerin bütün insanlığın ortak çıkarlarını gözeterek şekilde gerçekleştirilmesi amacına ulaşılmasının ne şekilde temellendirileceğine ilişkin tartışma iki yönlü olmuştur. Faaliyetlerin bütün devletlerin doğrudan katılımıyla gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığı ve bütün devletlerin bu faaliyetlere katılma hakkının olduğu öncelikle kabul edilmiştir. Daha sonra elde edilen gelirlerin paylaşımının bir yönüyle faaliyetlere katılıma orantılı, hakkaniyete uygun ve eşit haklar yaratacak şekilde bölüştürülmesi, diğer bir yönüyle gelişmekte olan devletlerin ekonomik gelişmelerine destek olunması şeklinde gerçekleştirilmesinin bütün insanlığın ortak çıkarları çerçevesinde hareket edilmesini sağlayacağı düşünülmüştür.^[16] BMDHS, 141. madde uyarınca Bölgede bütün devletlerin faaliyetlerini gerçekleştirmesine izin vermekte; ancak mali ve teknik olanaklar bu durumu her devlet açısından olanaklı kılmamaktadır. Söz konusu teknolojiye ve mali imkanlara sahip devletlerin gerçekleştirdiği faaliyetler neticesinde elde edilecek gelirin maliyetler ve diğer hakları göz önünde bulundurulmadan paylaşılması ise hakkaniyete aykırı olmaktadır. İnsanlığın ortak mirası olarak kabul edilen Bölgede gerçekleştirilen faaliyetlerin bütün insanlığın ortak çıkarlarına uygun olması gerektiği göz önünde bulundurulduğunda ise gelir paylaşımının gelişmekte olan devletlerin ekonomik gelişimine katkıda bulunacak şekilde gerçekleştirilmesi 137. madde anlamında da daha uygun bir çözümdür. Dolayısıyla 140. maddede öngörülen amaçların 141. maddeyle birlikte uygulanmasında bu iki yönün bir arada ve hakkaniyete uygun bir şekilde gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Bu da daha sonra üzerinde durulacak olan UDYO tarafından göz önünde bulundurulan bir husustur.

Derin deniz yatağında gerçekleştirilen faaliyetler barışçı nitelikte olmak zorundadır. Yalnız barışçı amaçlarla kullanımdan ne anlaşılması gerektiği yoruma açık bir konudur. BMDHS'nin denizlerin barışçı amaçlarla kullanımı başlıklı 301. maddesine göre Sözleşmeye taraf devletler sahip oldukları hakları kullanırken veya üstlendikleri yükümlülüklerin gereklerini yerine getirirken hiçbir

[16] Rüdiger WOLFRUM, "The Principle of the Common Heritage of Mankind", Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, Vol. 43, 1983, s. 321.

devletin toprak bütünlüğünü veya siyasi bağımsızlığını tehlikeye düşürecek ya da ortadan kaldırmaya yönelik olarak ve BM Şartında öngörülen ilkelere aykırı bir şekilde kuvvet kullanamayacak ya da kuvvet kullanma tehdidinde bulunamayacaktır.

Devletlerin açık denizler üzerinde askeri manevralarda bulunmaları ise Bölgenin hukuki rejimi dikkate alındığında uluslararası hukuka uygundur. 1971 tarihli Deniz Yatağı ve Okyanus Tabanı ve Toprak Altında Nükleer Silahların ve Diğer Kitle İmha Silahlarının Kullanılmasının Yasaklanması Sözleşmesinde^[17] de 1967 tarihinde Pardo'nun ileri sürdüğü görüşlerin de etkisiyle derin deniz yatağında belirli nitelikteki silahların kullanımı yasaklanmıştır.^[18] Buradan çıkan sonuç, Bölgenin barışçı amaçlarla kullanılmasının öngörülmesinin Bölgede hiçbir askeri faaliyette bulunulamayacağı anlamına gelmediğidir. Bir devletin toprak bütünlüğüne, siyasi bağımsızlığına ve BM Şartında öngörülen uluslararası hukuk ilkelerine aykırı olmadıkça ve belirli nitelikteki silahların kullanımını içermedikçe Bölgede askeri bir takım faaliyetlerde bulunulabilir.

3. Derin Deniz Yatağının Uluslararası Örf ve Adet Hukuku Çerçevesinde İnsanlığın Ortak Mirası Kabul Edilmesi Tartışması ve Mütakabil Devletler Rejimi Sorunu

BMDHS metninin kesinleşmesinden sonra yeterli sayıda devlet tarafından onaylanması hususunun gerçekleşip gerçekleşmeyeceği yönündeki belirsizlik, özellikle Sözleşme'nin XI. Kısımında yer alan düzenlemelerden memnun olmayan devletlerin farklı bir arayış içine girmelerine neden olmuştur. Sözleşme metni kesinleştikten hemen sonra ABD, SSCB, Federal Alman Cumhuriyeti, Japonya, Fransa, İngiltere ve İtalya iç hukuklarında gerçekleştirdikleri yasama işlemleriyle derin deniz yatağı üzerinde gerçekleştirilecek maden araştırma, keşif ve işletme faaliyetlerinin açık deniz rejimine tabi olduğunu kabul ettiler. Aralarında bir uluslararası antlaşma yapmasalar da uygulamanın bu yönde gerçekleşmesi yönünde anlaşmaya vararak ortak bir irade ortaya koydular ve uyruklarındaki şirketlere burada gösterecekleri faaliyetlere yönelik lisans verip, açık deniz rejimi çerçevesinde hareket ettiler.^[19] Bu uygulamayı karşılıklı olarak kabul ederek derin deniz yatağı üzerinde yeni bir rejim yarattılar ve bu rejim "Mütakabil Devletler Rejimi" adı altında anılmaya başladı.

[17] Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil thereof, 11.02.1971, 955 UNTS 115, No. 13678.

[18] TUERK, s. 37.

[19] CHURCHILL and LOWE, 1999, s. 232.

BMDHS'de Bölgenin insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesi ve ABD hariç söz konusu devletlerin de onaylanmamış bu metin üzerinde anlaşmaya varmaları bir çelişki yarattı. Ayrıca 2574^[20] ve 2749 sayılı BM Genel Kurulu kararlarında öngörüldüğü şekliyle söz konusu uluslararası sözleşmenin kesinleşmesi, derin deniz yatağının insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesinin ve diğer devletlerin bu alan üzerindeki egemenlik iddialarının kabul edilmeyeceği hususlarının uluslararası örf ve adet hukuku kuralı olup olmadığı tartışmasını beraberinde getirdi. Bu şartlar altında da müteakbil devletler rejimini oluşturan devletlerin derin deniz yatağının insanlığın ortak mirası olarak kabul edildiği yönündeki uluslararası örf ve adet hukuku kuralına uymamaları nedeniyle uluslararası hukuka aykırı davranışları ve uluslararası sorumluluklarının bulunması tartışması meydana geldi.

77 Grubu^[21] BM Genel Kurulu kararlarında yer alan bu hususların örf ve adet hukuku niteliğini taşıdığını ve bu nedenle bağlayıcı nitelikte olduğunu iddia ederken, müteakbil devletler rejimini oluşturan devletler ise söz konusu BM Genel Kurul kararlarının diğer, kararlarda olduğu gibi kendileri açısından bağlayıcı bir yönü olmadığını ileri sürmüşlerdir. 77 Grubu aynı zamanda müteakbil devletler rejiminde yer alan devletlerin yasama faaliyetlerinin aralarındaki anlaşmaların ve diğer eylemlerinin, derin deniz yatağı üzerinde açık deniz rejiminin uygulanmasını sağlayacak bir uluslararası hukuk kuralı haline gelmediğini iddia etmiştir.^[22] BM Genel Kurulu kararları bağlayıcı nitelikte olmamakla beraber, bir örf ve adet hukuku kuralının oluşumuna ya da bir uluslararası örf ve adet hukuku kuralının tespit edilmesine katkıda bulunabilir. 77 grubu BM Genel Kurulunun ilgili kararlarıyla yeni bir uluslararası hukuk kuralı yaratıldığını değil, derin deniz yatağının insanlığın ortak mirası olduğunun tespitinin sağlandığını ve Bölgedeki faaliyetlerin açık deniz rejimine tabi bir şekilde gerçekleştirilemeyeceğini öne sürmüştür. Kaldı ki 1958 Açık Deniz Sözleşmesi'nin 2. maddesi de açık deniz alanlarının belirli bir devlet tarafından işgal edilmesini ve burada egemen haklar ileri sürmesini yasaklamaktadır. Tartışma kesin bir sonuca ulaşarak kapanmamıştır; ama BMDHS ile getirilen sistemin birtakım

[20] UN General Assembly, *General Assembly Resolution 2574 [Question of the reservation exclusively for peaceful purposes of the sea-bed and the ocean floor, and the subsoil thereof, underlying the high seas beyond the limits of present national jurisdiction, and the use of their resources in the interests of mankind]*, 15 December 1969, A/RES/24/2574 (1969).

[21] 15 Haziran 1964 tarihinde gelişmekte olan 77 devletin katılımıyla oluşturulan daha sonra sayıları 134 devlete çıkan ve gelişmekte olan devletlerin ekonomik çıkarlarını savunmak amacıyla oluşturulan bir uluslararası örgüttür. Detaylı bilgi için bkz. www.g77.org (son erişim tarihi 10.05.2016)

[22] Edward GUNTRIP, "The Common Heritage of Mankind: An Adequate Regime for Managing the Deep Seabed?", Vol. 4, 2003, s. 384.

değişikliklerle kabulü mümkün olmuştur. Bu yöndeki uyuşmazlığın meydana geldiği tarih itibariyle böyle bir uluslararası örf ve adet hukuku kuralının varlığı tartışmalı olmakla beraber, günümüzde BMDHS çerçevesinde Bölgenin insanlığın ortak mirası olduğu yönünde bir tereddüt bulunmamaktadır. 1994 Anlaşmasıyla da XI. Kısımın uygulanmasından kaynaklanan sorunların ortadan kaldırılması hedeflenmiştir.

4. İnsanlığın Ortak Mirası Kavramının 1994 Anlaşması Çerçevesinde Değerlendirilmesi

1994 Anlaşması ile derin deniz yatağı üzerinde gerçekleştirilecek faaliyetlere ilişkin yeni bir bakış açısı getirilmiştir. Bununla birlikte bu başlık altındaki asıl önemli sorun 1994 Anlaşmasının, BMDHS'nin derin deniz yatağını insanlığın ortak mirası olarak kabul eden hükmüyle olan ilişkisidir.

Gelişmiş devletler, XI. Kısma karşı çıkmaları sebebiyle, BMDHS'nin kendileri bakımından bağlayıcı olmasını ve yürürlüğe girmesini sağlamamışlardır. Bu nedenle derin deniz yatağının insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesi ve BMDHS ile öngörülen uygulamanın sağlanması için söz konusu devletlerle BM Genel Sekreteri resmi olmayan yollarla görüşmeler gerçekleştirmiş ve 1994 Anlaşması üzerinde mutabık kalınmıştır.^[23] 1994 Anlaşmasıyla beraber ortaya çıkan sistemle insanlığın ortak mirası kavramına ilişkin iki husus ön plana çıkmaktadır. İlk olarak BMDHS ve 1994 Anlaşması bir arada değerlendirildiğinde insanlığın ortak mirası kavramının ortaya koymaya çalıştığı içerikle çelişen yönler söz konusu olsa da, devletler faaliyetlerini insanlığın Bölgedeki temsilcisi olan UDYO vasıtasıyla gerçekleştirmeyi kabul etmişlerdir. İkinci olarak da devletlerin ve uluslararası kuruluşların Bölgedeki faaliyetleri insanlığın ortak mirası kavramının öngördüğü pek çok hususu kuvvetlendirmiştir.^[24] Ancak gelişmekte olan devletlerin ortaya koymaya çalıştığı anlamda bir insanlığın ortak mirası algısı derin deniz yatağı bakımından oluşturulamamıştır. Daha sonra derin deniz yatağında yer alan madenlerin araştırılması, keşfi ve işletilmesine yönelik açıklamalar yapılırken üzerinde durulacağı üzere, gelişmiş devletler bu kavramı kendi amaçlarına uygun bir şekilde yorumlamışlardır.^[25] 1994

[23] Michael W. LODGE, “**The Common Heritage of Mankind**”, International Journal of Marine and Coastal Law, Vol. 27, 2012, s. 736.

[24] John E. NOYES, “**The Common Heritage of Mankind: Past, Present and Future**”, Denver Journal of International Law and Policy, Vol. 40, 2012, s. 462.

[25] Jennifer FRAKES, “**The Common Heritage of Mankind Principle the Deep Seabed, Outer Space, and Antarctica: Will Developed and Developing Nations Reach a Compromise**”, Wisconsin International Law Journal, Vol. 21 (2), 2003, s. 420.

Anlaşması derin deniz yatağının insanlığın ortak mirası olarak değerlendirilemeyeceği yönünde bir hüküm getirmemiştir. Bu Anlaşma BMDHS ile birlikte uygulanacaktır. Her iki metin bir arada değerlendirildiğinde derin deniz yatağı insanlığın ortak mirası olarak değerlendirilmiştir. Sorun kavramın içerik olarak uygulanmasında ortaya çıkmaktadır. Zira Bölgede gerçekleştirilecek faaliyetlere yönelik 1994 Anlaşmasıyla getirilen yenilikler, daha çok gelişmiş devletlerin ekonomik çıkarlarını koruyucu nitelikte olup, gelişmekte olan devletlerin ekonomik çıkarlarını ikinci planda tutmaktadır. Bununla birlikte kesin olan gerçek BMDHS ve 1994 Anlaşması ile oluşturulan sistem uyarınca derin deniz yatağı insanlığın ortak mirasıdır.

III. DERİN DENİZ YATAĞINDA YER ALAN KAYNAKLAR

BMDHS'nin 133. maddesi uyarınca XI. Kısımın amaçları bakımından kaynaklar ifadesinden polimetallik yumrular da dahil deniz yatağının üstünde veya toprak altında doğal olarak bulunan katı, sıvı ve gaz bütün madensel kaynaklar anlaşılmaktadır. Yani Sözleşmenin 133. maddesi canlı kaynakların Bölgede yer alan kaynaklar kapsamına girmediğini açıkça ifade etmektedir. Ancak söz konusu maddenin BMDHS'nin 136. ve 145. maddelerle bir arada ele alınması durumunda canlı kaynakların da insanlığın ortak mirası içerisinde değerlendirilip değerlendirilemeyeceği sorunu ortaya çıkmaktadır.

BMDHS'nin XI. Kısmı, pek çok yazar tarafından farklı bakış açılarıyla ve farklı fikirler ileri sürülerek değerlendirilmektedir. Ancak her yazarın hemfikir olduğu nokta bu kısmın BMDHS'nin anlaşılması ve içinden çıkılması en zor kısmı olduğu yönündedir. 1994 Anlaşması da bu karışıklığı giderememiştir. Söz konusu karışıklığın yarattığı önemli sorunlardan birisi de derin deniz yatağında insanlığın ortak mirası olarak kabul edilecek kaynakların belirlenmesi ve bunların araştırılması ve işletilmesinin sağlanmasıdır. Maden kaynaklarının bu kapsama girdiği konusunda bir tereddüt bulunmazken, canlı kaynakların da aynı kapsam içerisinde değerlendirilme ihtimalinin bulunduğu bazı yazarlarca ileri sürülmektedir. Bu sebeple bu başlık altında derin deniz yatağı üzerinde yer alan canlı ve cansız bütün kaynaklar bakımından bir değerlendirme yapılmakta ve bu kaynaklardan hangilerine ilişkin faaliyetlerin BMDHS'nin XI. Kısmı çerçevesinde dikkate alınması gerektiği tartışılmaktadır.

1. Biyolojik Kaynaklar

BMDHS ile, derin deniz yatağının insanlığın ortak mirası olduğunun kabul edilmesinin en önemli nedeni, gelişmekte olan devletlerin ekonomik

kalkınmalarına destek olunması düşüncesidir. Bu düşünce her ne kadar gelişmiş değil de geliştirmekte olan devletlerin katkılarıyla şekillenmiş olsa da, günümüzde bütün devletler bakımından kabul edilmektedir. Derin deniz yatağı üzerinde yer alan ya da yer alma ihtimali bulunan biyolojik kaynakların da bu kapsamda değerlendirilmesi mümkündür. Biyolojik kaynaklar canlı ve genetik kaynakları bir arada ifade etmektedir.^[26] Özellikle geliştirmekte olan veya az gelişmiş devletlerin faydalanmasını sağlamak bakımından gıda olarak tüketilebilen^[27] ve genetik bilimi araştırmalarında kullanılabilen kaynaklar bu açıdan önemlidir.^[28] Genetik kaynaklar, canlı kaynaklardan farklı bir içeriği ifade etmektedir. Genetik kaynaklar, tüketilebilen kaynaklar olmayıp, belirli bir çevrede ya da o çevrede yaşayan hayvan, bitki, mikroorganizma vs. gibi kaynaklarda bulunan ve genetik özellikler taşıyan maddelerdir.^[29]

BMDHS'nin yukarıda da belirtildiği üzere 133. maddesiyle kaynaklardan maden kaynaklarının anlaşılması gerektiğini ifade etmesine rağmen, diğer kaynaklar bakımından tartışma tam olarak sona ermemiştir. Öncelikle BMDHS'nin 136. maddesi uyarınca Bölge ve Bölgede yer alan kaynaklar insanlığın ortak mirasıdır. Maddeyi biraz daha derinlemesine inceleyecek olursak, 136. madde, kaynakları yani maden kaynaklarını; Bölgeyi yani derin deniz yatağını ve derin deniz yatağına ait toprak altını insanlığın ortak mirası olarak ifade etmektedir. Bu açıdan bakıldığında mineral kaynaklar dışında kalan ve Bölge kapsamı içerisinde yer alan diğer kaynakların da insanlığın ortak mirası olarak değerlendirilebilmesi mümkündür.

İkinci olarak yine BMDHS'nin 145. maddesi uyarınca UDYO deniz çevresinin etkin bir şekilde korunması için, Bölgenin doğal kaynaklarının ve deniz canlılarının korunması için gerekli önlemleri alabilecek ve düzenlemeler getirebilecektir. Bir başka ifadeyle UDYO, devletlerin ulusal yetki sınırlarının dışında yer alan Bölgede canlı ve genetik kaynaklara yönelik düzenleme yetkisine sahiptir. UDYO, sahip olduğu yetkileri, bütün insanlık adına, insanlığın

[26] Nele MATZ-LÜCK, “**Marine Biological Resources: Some Reflections on Concepts for the Protection and Sustainable Use of Biological Resources in the Deep Sea**”, *Non State Actors and International Law*, Vol. 2 (3), 2002, s. 279

[27] Elisabeth MANN BORGESSE, “**The Common Heritage of Mankind: From Non-Living to Living Resources and Beyond**”, in *Liber Amicorum Judge Shigeru ODA Vol. II*, Betsy BAKER RÖBEN, Nisuke ANDO, Edward MCWHINNEY and Rüdiger Wolfrum (Eds.), The Hague/London/New York: Kluwer Law International, 2002, s. 1324.

[28] MANN BORGESSE, s. 1326.

[29] Nele MATZ-LÜCK, “**The Concept of the Common Heritage of Mankind: Its Viability as a Management Tool for Deep Sea Genetic Resources**”, in *The International Legal Regime of Areas Beyond National Jurisdiction*, Erik J. MOLEENAR and Alex G. Oude ELFERINK (Eds.), Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2010, s. 61.

ortak mirası olarak kabul edilen derin deniz yatağı üzerinde kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu şekilde kullanılan bir yetki, deniz yatağına bağlı yaşayan sedanter canlıların^[30] da insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesi sonucunu doğurabilecek niteliktedir.

Bugün için derin deniz yatağında işlenecek miktarda bilinen bir sedanter türü yer almamaktadır.^[31] Bu nedenle derin deniz yatağında gerçekleştirilecek faaliyetler bakımından, canlı kaynakların insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesinin ya da kabul edilmemesinin bir önemi yoktur. Ancak özellikle bilimsel araştırmalar bakımından önem arz eden genetik kaynakların artması ya da sedanter türlerinin üremesi ve uluslararası toplumun dikkatini çekecek niteliğe ulaşması, Bölgede yer alan diğer kaynakların insanlığın ortak mirası olarak değerlendirilmesine ilişkin görüşlerin daha yüksek sesle dile getirilmesini sağlayacaktır. BMDHS'nin 133. maddesi her ne kadar Bölgede yer alan kaynaklardan yalnızca maden kaynaklarının anlaşılması gerektiğini ifade etse de, 136. ve 145. maddeler bu sistemin sorgulanmasını sağlamaya adaydır.

2. Cansız Kaynaklar

Yukarıda da belirtildiği üzere BMDHS'nin 133. maddesi uyarınca kaynaklar, derin deniz yatağında doğal olarak bulunan polimetalik yumrular da dahil katı, sıvı ve gaz bütün mineral kaynakları ifade etmekte ve bu kaynaklar çıkarıldıktan sonra maden adını almaktadır.

III. Deniz Hukuku Konferansı esas olarak polimetalik yumrulara odaklanmıştır.^[32] Bölgede oluşturulan ekonomik düzen ve yürütülen politikalar hemen hemen polimetalik yumrularla ilgilidir. Bununla beraber ileride meydana gelebilecek gelişmelerden olumsuz etkilenmemek ve yeni maden türlerinin keşfedilmesi ihtimali nedeniyle, yalnızca polimetalik yumrularla sınırlı bir

[30] “Sedanter canlılardan bir kısmı sabit olarak deniz tabanında yaşarken, bir kısmı da deniz yatağı üzerinde ya da toprak altında hareket etmekle birlikte, bu yatakla sürekli fiziksel dokunma içinde bulunmak zorunda olan deniz sürüngenleri ya da genellikle çökeltiler içinde yaşayan deniz canlılarıdır.” (Pazarıcı, 2013, s. 287.)

[31] NANDAN, LODGE and ROSENNE, s. 76.

[32] Polimetalik yumrular, gri, siyah veya kahverengi renkte patates şeklinde maddelerdir. Çeşitli boy ve ebatlarda olabilir. Özellikle Madagaskar ve Hindistan kıyıları arasında Hint okyanusu üzerinde; ABD'nin kuzey kıyılarında Atlantik Okyanusu üzerinde ve Clipperton ve Clarion Bölgesinde Pasifik Okyanusunda rastlanmaktadır. M. C. W. PINTO, “**The Common Heritage of Mankind: Then and Now**”, Collected Courses of the Hague Academy of International Law 2012, Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, Vol. 361, 2013, s. 55.

hüküm oluşturulmamıştır.^[33] BMDHS'nin 133. maddesi çerçevesinde kaynaklar, mevcut ve bilinmeyen maden kaynaklarını içermektedir. Bölgede daha sonra keşfedilen kaynaklar da insanlığın ortak mirası olarak kabul edilecek ve hiçbir devlet bu kaynaklar üzerinde egemenlik iddiasında bulunamayacak ve egemen yetkiler kullanamayacaktır.

IV. DERİN DENİZ YATAĞINDA YER ALAN KAYNAKLARIN ARAŞTIRILMASI, KEŞFİ VE İŞLETİLMESİNİN KURUMSAL VE HUKUKİ YÖNLERİ

Derin deniz yatağı üzerinde yer alan kaynakların araştırılması, keşfi ve işletilmesi belirli bir sistem çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Şu ana kadar bu sistemin oluşturulmasında en büyük öneme sahip olan insanlığın ortak mirası kavramı üzerinde durulduktan sonra, BMDHS'nin XI. Kısmı çerçevesinde hangi kaynakların bu çerçevede değerlendirileceği açıklandı. Bu açıklamalardan da anlaşılacağı üzere bugün için biyolojik kaynakların araştırılması, keşfi ve işletilmesi faaliyetleri insanlığın ortak mirası kavramı çerçevesinde ele alınmamakta ve maden kaynaklarına odaklanılmaktadır.

Sistemin bu şekilde oluşturulması da çalışmanın, derin deniz yatağı üzerinde yer alan maden kaynaklarının araştırılmasının ve işletilmesinin ön planda tutularak oluşturulması ihtiyacını yaratmaktadır.^[34] III. Deniz Hukuku konferansı süresince gerçekleşen görüşmeler ve tartışmalar ile BMDHS'nin XI. Kısmının uygulanmasına yönelik yaşanan sıkıntılar da bu kaynaklara yönelik olmuştur. BMDHS'nin 133. maddesi de kaynaklar ifadesinden maden kaynaklarının anlaşılması gerektiğini açıkça ifade etmektedir. Dolayısıyla bu başlık altında 1994 Anlaşmasının da etkisi dikkate alınarak, Bölgede gerçekleştirilecek faaliyetlere yönelik kurumsal yapılanma ve tanınan hak ve getirilen yükümlülükler maden kaynaklarına dayanılarak irdelenmektedir.

Bölgede gerçekleştirilecek faaliyetlere ilişkin değerlendirmeler yapılırken, BMDHS'nin XI. Kısmının, 1994 Anlaşması ile birlikte tek bir belgeyi oluşturduğu kabul edilmektedir.^[35] 1994 Anlaşmasının 2. maddesi hükmü uyarınca

[33] Jean-Pierre LEVY, “The International Sea-Bed Area”, in *A Handbook on the New Law of the Sea – Vol. 1*, René-Jean DUPUY and Daniel VIGNES (Eds.), Dordrecht/Boston/Lancaster: Martinus Nijhoff Publishers, 1991, s. 594.

[34] Bkz. Mehmet GÖNLÜBOL, “Deniz Hukukunda Yeni Gelişmelere Doğru”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 27, 1972, s. 99.

[35] Bu durum “tek belge prensibi” olarak adlandırılmaktadır ve 1994 Anlaşmasının iki temel prensibinden birisi olduğu kabul edilmektedir. Diğer temel ilke “eş zamanlı kabul prensibi” olarak kabul edilmektedir. Buna göre 1982 BMDHS’ni onaylama ya da bu Sözleşmeye

1994 Anlaşması ile BMDHS aynı anda yürürlükte olup, aynı konuda farklı hükümler bulunması durumunda 1994 Anlaşması esas alınır. 1994 Anlaşmasına bir üstünlük tanınmıştır. Bu üstünlük BMDHS'nin evrensel bir destek bularak uygulanabilmesi için Sözleşmenin XI. Kısımının 1994 Anlaşmasıyla değiştirilmesi anlamına gelmektedir.^[36] Sözleşmede düzenlenmeyen hususların eklenmesinin uygulamaya yönelik eksikliklerin giderilmesi olarak değerlendirilebilmesi mümkün olmakla beraber, her iki metnin hükümlerinin çatışması durumunda bir üstünlük tanınması, XI. Kısımın 1994 Anlaşmasıyla daha farklı bir içerikle uygulanması anlamına gelmektedir.

1. Uluslararası Deniz Yatağı Otoritesi (UDYO): Bölgede Gerçekleştirilen Faaliyetlere İlişkin Oluşturulan Ulus Üstü Düzen

BMDHS'nin XI. Kısım çerçevesinde Bölgede yer alan maden kaynaklarının insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesi, etkin bir hukuki düzen oluşturulabilmesi için bağımsız yönetim sistemi gerekliliğini de beraberinde getirmiştir. Bu amaçla Bölgede yer alan kaynaklara ilişkin faaliyetlerin düzenlenmesi amacıyla UDYO yetkilendirilmiştir.^[37] UDYO ile getirilen sistemin işleyişi 1994 Anlaşmasının yürürlüğe girmesinden önce ve sonra olmak üzere birtakım farklılıklar göstermekle beraber, UDYO bağımsız niteliğini her iki süreçte de korumuştur.

UDYO, sadece derin deniz yatağının araştırılması ve işletilmesi konusunda yetkili değildir. Bunun dışında deniz çevresinin korunması, denize ilişkin bilimsel araştırmaların geliştirilmesi ve su altı kültür mirasının korunmasına ilişkin de birtakım sorumluluklara sahiptir.^[38] Ancak bu hususlar bu çalışmanın kapsamı dışında olup, Bölgede gerçekleştirilen faaliyetlerle ilişkili olduğu oranda ele alınmaktadır. UDYO, Bölgede gerçekleştirilecek faaliyetleri bütün

katılma aynı zamanda 1994 Anlaşmasıyla bağlanma rızası olarak kabul edilmekte ve onaylayan veya katılan devletlerden hiçbirisi bu belgelerden birisini seçerek yalnızca o belgenin kendisi açısından bağlayıcı olduğunu ileri sürememektedir. (Moritaka HAYASHI, "The 1994 Agreement for the Universalization of the Law of the Sea Convention", Ocean Development and International Law, Vol. 27, 1996, s. 32.)

[36] Bernard H. OXMAN, "The 1994 Agreement and the Convention", American Journal of International Law, Vol. 88 (4), 1994, s. 688.

[37] Michael W. LODGE, "The Common Heritage of Mankind", International Journal of Marine and Coastal Law, Vol. 27 (4), 2012, s. 736.

[38] Tullio SCOVAZZI, "Mining, Protection of the Environment, Scientific Research and Bioprospecting: Some Considerations on the Role of the International Sea-Bed Authority", International Journal of Marine and Coastal Law, Vol. 19 (4), 2004, s. 386 vd.

insanlığın yararına düzenlemektedir. 140. maddenin 1. paragrafı uyarınca bütün insanlığın çıkarlarını gözetin ve aynı maddenin 2. paragrafı uyarınca Bölgede gerçekleştirilen faaliyetlerden elde edilen finansal ve diğer ekonomik faydaların hakkaniyete uygun bir şekilde ve ayırım gözetmeksizin dağıtılmasını sağlayan merciidir. Bu bakımdan maliyet etkinliğini de gözetmektedir.^[39] BMDHS'ne taraf olan bütün devletler, *ipso facto* UDYO'nun da üyesi olurlar.

UDYO'nun yetkileri, 1994 Anlaşmasıyla beraber sınırlandırılmış ve teknolojik olarak gelişmiş devletlerin konumu güçlendirilmiştir. Bu durum 1994 Anlaşması'nın yapılması ihtiyacı göz önünde bulundurulduğunda son derece olağandır. Gelişmiş devletler ve bu devletlerin uyruğundaki şirketlerin ve gerçek kişilerin Bölgedeki kaynakların özellikle işletilmesi bakımından elde edecekleri gelirlerde belirli bir artış gözlenmiştir. Bu aşamada 1994 Anlaşması, BMDHS'nin uygulanmasını evrenselleştirmeye çalışırken, evrensel bir bakış açısıyla oluşturulan insanlığın ortak mirası kavramının içeriğini daraltmaktadır. III. BM Deniz Hukuku Konferansı boyunca gelişmekte olan devletlerin konununun güçlendirilmesi çabasıyla Bölgedeki faaliyetlerin gerçekleştirilebilmesi için ihtiyaç duyulan finansal ve teknolojik ihtiyaçların dengelenmesi hususu, 1994 Anlaşmasıyla bu imkanlara sahip gelişmiş devletler lehine getirilen düzenlemelerle gerçekleşmiştir.

1994 Anlaşmasının getirdiği hukuki düzenle maden araştırma, keşif ve işletme faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, uluslararası toplum ve uluslararası hukukun temel kaygılarından ziyade ticaretin gereklerine göre şekillendirilmiştir. Bu husus 1994 Anlaşmasının Ek 6. Bölümünde BMDHS'nin "Bölgedeki Faaliyetlere İlişkin Politikalar" başlıklı 150. maddesinden farklı hükümler getirilerek gerçekleştirilmiştir. Bu kapsamda öncelikle, UDYO tarafından faaliyette bulunan gerçek ve tüzel kişilerden alınan ücretlerde gözle görülür bir indirim gerçekleştirilmiştir.^[40] Devletlerin UDYO'nun temel organları içerisinde sahip oldukları yetkiler arttırılmış ve karar alma sürecinde devletlerin UDYO karşısındaki konumu güçlendirilmiştir.^[41] Böylece ulus üstü yönetim anlayışı tamamen sona erdirilmese de ciddi şekilde sınırlandırılmıştır.

Bu genel değişimin yanı sıra derin deniz yatağında yer alan kaynakların araştırılması, keşfi ve işletilmesine ilişkin olarak, söz konusu faaliyetlere özel bazı farklı uygulamalar ve kurumsallaşmalar söz konusudur. Araştırma, keşif

[39] Bkz. Zeynep KIVILCIM, **Uluslararası Kamu Hukukunda İnsanlığın Ortak Mirası**, İstanbul: XII Levha Yayıncılık, 2010, s. 70 vd.

[40] TUERK, s. 42.

[41] L. D. M. NELSON, "The New Deep Sea-Bed Mining Regime" The International Journal of Marine and Coastal Law, Vol. 10 (2), 1995, s. 197.

ve işletme faaliyetlerinin her birisi için BMDHS’de getirilen sistem ile 1994 Anlaşmasının kattıkları bir bütün olarak ele alınmaktadır.

A. Bilimsel Araştırmalar

BMDHS’nin 143(1). maddesinde derin deniz yatağında gerçekleştirilecek bilimsel faaliyetlerin bütün insanların çıkarlarını gözetecek şekilde, barışçı amaçlarla ve XIII. Kısma uygun bir şekilde yürütüleceğini ifade ettikten sonra, aynı maddenin 2. paragrafında UDYO’nun Bölgede yer alan kaynaklara yönelik bilimsel araştırmalar gerçekleştirebileceğini ve bu amaçla mukavele akdetme yetkisinin bulunduğu hükmüne yer vermektedir.^[42] Maddenin diğer hükümlerinde de bilimsel araştırmanın gerçekleştirilmesine ve sonuçlarına dair bir takım hükümlere yer verilmektedir.

Uluslararası hukuk bakımından, deniz alanlarında gerçekleştirilecek faaliyetlerden hangilerinin bilimsel araştırma kapsamına sokulacağına ilişkin genel bir tanım bulunmamaktadır. Bu konuda uluslararası hukukçuların oluşturduğu genel kriterlerin de farklı deniz alanlarında uygulama bakımından farklılıklar göstermesi ihtimali bulunmaktadır. Dolayısıyla deniz alanlarında gerçekleştirilen bilimsel araştırmalar, her bir deniz alanının özelliğine ve konuya ilişkin yapılan uluslararası antlaşmanın içeriğine göre değerlendirilmelidir.^[43]

BMDHS’nin XIII. Kısım, genel olarak deniz alanlarında gerçekleştirilecek bilimsel araştırmalardan bahsetmektedir. Bu sebeple her bir deniz alanına ilişkin bilimsel araştırma için öngörülen kurallar, derin deniz yatağı üzerinde gerçekleştirilecek bilimsel araştırmalara da uygulanacaktır. Ayrıca BMDHS’nin 256. maddesi uyarınca derin deniz yatağında coğrafi durumları ne olursa olsun bütün devletlerin ve uluslararası kuruluşların bilimsel araştırma yapma hakkı bulunmaktadır. Bununla birlikte derin deniz yatağı üzerindeki bilimsel araştırmalar 143. madde uyarınca insanlığın ortak çıkarlarını gözeterek gerçekleştirilecektir. 143. madde hiçbir hükmüyle 256. maddede bütün devletler için öngörülen bilimsel araştırma hakkını BMDHS’ne taraf devletlerle sınırlandırmaz.^[44] Derin deniz yatağı üzerinde bilimsel araştırmaya konu olacak

[42] Buradaki sözleşme, bir özel hukuk ilişkisi sözleşmesi olup “convention” terimini karşılamak amacıyla kullanılmamaktadır.

[43] **Whaling in the Antarctic** (Australia v. Japan; New Zealand Intervening), Judgement, 31 March 2014, 2014 ICJ Rep., s. 258, para. 86.

[44] Konuya ilişkin tartışma için bkz. Fevzi TOPSOY, **Denize İlişkin Bilimsel Araştırmalar (MSR) ve Türkiye**, Ankara: Turhan Kitabevi, 2011, s. 205, 206.

kaynaklar, genetik kaynaklardır.^[45] Yukarıda biyolojik kaynaklar başlığı altında da açıklandığı üzere, genetik kaynaklar açıkça insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmemiştir; ancak 145. madde uyarınca UDYO'nun deniz çevresinin korunması amacıyla bu kaynakların araştırılmasına ilişkin düzenleme yetkisi bulunmaktadır.

Genetik kaynakların, araştırılması ve ticari amaçlarla toplanması hususu BMDHS tarafından yasaklanmamış olmakla beraber, derin deniz yatağı açısından bir sınırlandırma, insanlığın ortak çıkarı anlamında getirilmiştir. Yani bu araştırmalar neticesinde elde edilen finansal faydaların paylaşılması da insanlığın ortak mirası olarak görülen Bölgenin hukuki düzeninin bir gereği olması ve bilimsel araştırmaların insanlığın ortak çıkarı için gerçekleştirilmesi ilkesi bakımından gerekli görülmektedir. Yalnız genel olarak biyolojik kaynaklar insanlığın ortak mirası olarak açıkça ifade edilmediği için bilimsel faaliyetleri gerçekleştiren devletleri bu yönde eylemde bulunmaya zorlayacak herhangi bir mekanizma bulunmamaktadır.^[46] UDYO yalnızca bilimsel araştırma esnasında deniz çevresinin zarar görmesini engelleyecek birtakım yetkiler kullanabilme hakkına sahip olup, bu araştırmalar neticesinde elde edilen finansal faydanın kendisi aracılığıyla bütün insanlığın ortak çıkarı için kullanılmasını sağlayacak yetkiye sahip değildir.^[47] UDYO yalnızca BMDHS'nin 143 (3). maddesi hükmünce işbirliğinin geliştirilmesi, gelişmekte olan devletlerin araştırmalara katılımının sağlanması ve elde edilen sonuçların yayınlanması bakımından yetkilendirilmiştir.

Derin deniz yatağı üzerinde gerçekleştirilen bilimsel araştırmalar konusunda bütün devletlerin eşit hakları bulunmaktadır. Devletlerin bu haklarını kullanmaları konusunda, bu araştırmaların bütün insanlığın ortak çıkarını gözetmesi ve barışçı amaçlarla gerçekleştirilmesi gerekliliği dışında hiçbir sınırlandırma getirilmemiştir. UDYO, BMDHS'nin 143. maddesinde öngörülen işbirliği ilkesi çerçevesinde 144. madde uyarınca Bölgede gerçekleştirilen bilimsel faaliyetlere ilişkin bilgi ve teknikleri elde ederek, bunları gelişmekte olan devletlere aktarabilir ve bu hususa yönelik önlemler alabilir. Ayrıca UDYO'nun, Teşebbüse de bu bilgilerin aktarılmasına ilişkin yetkileri bulunmaktadır.

[45] ELFERINK, s. 158.

[46] NELE-MATZ, 2002, s. 292

[47] Tim STEPHENS and Donald R. ROTHWELL, "Marine Scientific Research", in **The Oxford Handbook of the Law of the Sea**, Donald D. ROTHWELL, Alex G Oude ELFERINK, Karen N SCOTT and Tim STEPHENS (Eds.), Oxford/New York: Oxford University Press, 2015, s. 573.

B. Derin Deniz Yatağında Yer Alan Maden Kaynaklarının Araştırılması, Keşfedilmesi ve İşletilmesi

Derin deniz yatağında yer alan maden kaynakları, diğer adıyla mineral kaynaklar, açıkça insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmeleri itibariyle BMDHS, 1994 Anlaşması ve UDYO'nun düzenlemeleri çerçevesinde araştırılıp, keşfedilip, işletilmektedir. Bununla birlikte, 1994 Anlaşmasıyla oluşturulan yeni sistem de beklediği evrenselliğe ulaşamamıştır. Devletlerin düşük katılımı UDYO'nun karar alma sürecinin etkin şekilde işleyememesine neden olmaktadır. Bu durum BM tarafından BMDHS'nin XI. Kısımının uygulanması bakımından en önemli sorun olarak adlandırılmış ve BM Genel Kurulu ilgili kararıyla devletlere global düzeyde daha etkin katılımın sağlanması yönünde çağrıda bulunmuştur.^[48] Türkiye bu karara yönelik olumsuz oy kullanmıştır. UDYO'nun yetkileri ile devletlerin ve diğer aktörlerin sahip oldukları hak ve yetkiler BMDHS'nin XI. Kısımında detaylıca yer almaktadır. Devletlerin bu kaynakların araştırılması, keşfi ve işletilmesi bakımından Bölgede egemenlik iddiaları veya egemen yetkiler kullanmaları söz konusu olamaz. Bu iddiada biyolojik kaynaklar bakımından da bulunamazlar; ancak biyolojik kaynaklara ilişkin söz konusu olan serbesti de maden kaynakları bakımından bulunmaz.

1982 BMDHS Bölgede gerçekleştirilecek faaliyetleri 153. maddesinde düzenlemektedir. Maddenin 1. paragrafı faaliyetlerin XI. Kısma ve bu kısma ilişkin eklerle getirilen hükümler çerçevesinde UDYO tarafından bütün insanlığın ortak çıkarlarına uygun şekilde düzenleneceğini, yürütüleceğini ve kontrol edileceğini ifade etmektedir. Aynı maddenin ikinci paragrafında ise faaliyetlerin Teşebbüs ve faaliyetlere ilişkin yapılan mukavelenin taraflarınca yerine getirileceği belirtilmektedir. Mukavelenin taraflarının taşıması gereken nitelikler ve teknolojilerin aktarılmasıyla ilgili UDYO'nun yetkileri çerçevesinde oluşturulan yükümlülüklerle uygun davranmaları hususları BMDHS'nin III. Ekinin 4. maddesinde yer almaktadır. Yani Bölgede gerçekleştirilecek faaliyetler, BMDHS XI. Kısımına, BMDHS'nin Madenlerin Araştırılmasını, Keşfedilmesini ve İşletilmesini Yöneten Temel Hükümler Başlıklı III. Ekine ve 1994 Sözleşmesine uygun olarak gerçekleştirilmelidir.

[48] UN General Assembly, *General Assembly Resolution 61/222 [Oceans and the law of the sea]*, 20 December 2006, A/RES/61/222 (2006). Oysa 1982 BMDHS'de derin deniz yatağı için oluşturulan hukuki düzen, Türkiye'nin ulusal çıkarlarına uygun görünmektedir. Bununla birlikte Bölgede yer alan kaynaklardan faydalanılması, BMDHS'ye katılmaya dayandırılmaktadır. (Bkz. Kuran, s. 261, 262.) Ancak BMDHS'de Bölgede yer alan kaynakların insanlığın ortak mirası olarak nitelendirilmesi ve bu kaynakların araştırılmasının, keşfinin ve işletilmesinin bütün insanlığın çıkarlarının gözetilerek gerçekleştirileceğinin belirtilmesi, Türkiye'nin, BMDHS'ye taraf olmadan bu kaynaklardan faydalanmasının yolunu açmıştır.

Derin deniz yatağında yer alan madenlerin insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesi nedeniyle, bu madenlerin keşfedilmesinin ve işletilmesinin, BMDHS ile ortak bir işletmeye verilmesi düşüncesi tartışılmıştır. En sonunda UDYO'nun bir organı olarak Teşebbüs kurulmuştur. Teşebbüs BMDHS'nin 170. maddesi ve IV. Eki çerçevesinde düzenlenmektedir. Teşebbüse olan gereklilik gelişmiş devletlerce sorgulanmış, bununla beraber gelişmekte olan devletlerce varlığı gerekli görülmüştür.^[49] 1994 Anlaşmasıyla Teşebbüsün ilk faaliyetlerini ortaklık (joint venture) şeklinde gerçekleştireceği ve diğer devletlerin bu faaliyetlere finansal destek sağlama yükümlülüğü olmadığı ifade edilip ve Konsey'in Teşebbüs üzerindeki etkinliği artırılarak Teşebbüsün faaliyetleri BMDHS ile öngörülen amaçların tersi bir şekilde düzenlenmiştir.^[50]

BMDHS'nin 153. maddesi uyarınca derin deniz yatağının keşfi ve işletilmesi paralel sistem çerçevesinde gerçekleştirilmektedir. Teşebbüs ve diğer ticari girişimler söz konusu paralel sistemi oluşturmaktadırlar. Teşebbüs, kendisi ve gelişmekte olan devletler için Bölgenin belirli bir kısmını ayırabilir. Ancak bu husus BMDHS'nin III. Ekinin 9. maddesi uyarınca Teşebbüs ile mukavelenin tarafı devletlerin ortaklık (joint venture) oluşturmalarının önünde engel teşkil etmez.^[51] Diğer bir bakış açısından Teşebbüsten bağımsız keşif ve işletme faaliyetlerinde bulunan mukavelenin tarafı devlet bakımından da faaliyetlerini gerçekleştirdiği alan ayrılmış olur. Daha sonra Teşebbüsün veya bir başka ticari girişimin burada keşif ve işletme faaliyetini gerçekleştirme ve ortaklık oluşturulması talebinde bulunması durumunda, Bölgede ilk faaliyette bulunan devlet için kendisine ayrılan alan bakımından bu talebi reddetme hakkı verilmektedir.^[52] Derin deniz yatağı üzerinde yer alan insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen madenlerin araştırılmasının, keşfinin ve işletilmesinin bütün insanlığın ortak çıkarlarını gözetmesi gerektiği ifade edilmektedir. Ancak keşif ve işletme faaliyetlerine önce başlayan devlete buradaki ortaklık teklifini reddetme hakkı verilerek, o devletin çıkarları ön plana çıkarılmaktadır. Bu durum aynı zamanda devletlerin Bölgede egemen haklar ileri sürememesi hükmüyle de çelişmektedir.

[49] LODGE, 2015, s. 238.

[50] David ANDERSON, “**Resolution and Agreement Relating to the Implementation of Part XI of the UN Convention on the Law of the Sea: A General Assessment**”, *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht and Völkerrecht*, Vol. 55, 1995, s. 285.

[51] Günther JAENICKE, Erich SCHANZE and Wolfgang HAUSER, **A Joint Venture Agreement for Seabed Mining**, Frankfurt am Main/Metzner/Deventer: Kluwer, 1981, s. 13.

[52] Yoshifumi TANAKA, **The International Law of the Sea**, Cambridge: Cambridge University Press, 2015, s. 185.

Madenlerin araştırılması ve işletilmesine yönelik faaliyetler BMDHS'nin 153. maddesi ve III. Ek uyarınca UDYO'nun organlarının ortaya konan bir dizi işlemten sonra gerçekleştirilebilir. Buna göre III. Eke uygun bir şekilde ve mukavele biçiminde oluşturulan resmi çalışma planının Hukuki ve Teknik Komisyonun incelemesinin ardından Konsey tarafından onaylanmasıyla yetkin bir kuruluş Bölgede faaliyette bulunur. 1994 Anlaşması Ekinin 2. Bölümünde, BMDHS'den farklı olarak UDYO ile Teşebbüs arasında da böyle bir mukavelelenin yapılması koşulu getirilmiştir.

UDYO, derin deniz yatağı üzerinde madenlerin araştırılması ve keşfedilmesine ilişkin, çeşitli zamanlarda üç grup kural oluşturmuştur. İlk grup düzenleme 2000 yılında polimetallik yumruların araştırılması ve keşfine^[53]; ikinci grup düzenleme 2010 yılında polimetallik sülfütlere^[54] ve üçüncü grup düzenleme 2012 yılında gümüş yönünden zengin yüzeylere^[55] yönelik olarak oluşturulmuştur. 2000 tarihli düzenlemeler 2010 ve 2012 tarihli düzenlemelere göre 2013 yılında yeniden ele alınmıştır.^[56] Önce 2000 tarihli düzenleme tek başına daha sonra 2010, 2012 ve 2013 tarihli düzenlemeler bir arada Bölgede araştırma yapılmasından Bölgenin işletilmesine kadar bütün faaliyetleri düzenleyen Madencilik Kurallarını oluşturmuştur.^[57] Bununla birlikte Bölgede madencilik faaliyetlerinin ticari amaçlarla yaygın ve etkin bir şekilde işletilmesi henüz gerçekleşmemiştir. Öngörülebilir bir zamanda da bu yönde bir gelişmenin gerçekleşmesi beklenmemektedir.

Paralel sistem çerçevesinde derin deniz yatağından elde edilen madenlerin işletilmesi, araştırma aşamasıyla başlar. Araştırma, Bölgede gerçekleştirilen genel anlamdaki maden arama faaliyetidir. Keşif ise işletme safhasına geçilmeden önce araştırma sonucu bulunan madenlerin incelenmesini ifade etmektedir.^[58] Yani derin deniz yatağındaki faaliyetler bakımından teknik olarak keşif kavramı araştırma neticesinde madenlerin bulunması değil bulunan madenlerin özelliklerinin keşfedilmesi anlamında kullanılmaktadır. Bu bakımdan Bölgede araştırma

[53] ISA, *Regulations on Prospecting and Exploration for Polymetallic Nodules in the Area*, 13 July 2000, Doc. No. ISBA/6/A/18.

[54] ISA, *Regulations on Prospecting and Exploration for Polymetallic Sulphides in the Area*, 7 May 2010, Doc. No. ISBA/16/A/12/Rev. 1.

[55] ISA, *Regulations on Prospecting and Exploration for Cobalt-rich Ferromanganese Crusts in the Area*, 27 July 2012, Doc. No. ISBA18/A/11.

[56] ISA, *Regulations on Prospecting and Exploration for Polymetallic Nodules in the Area*, 22 July 2013, Doc. No. ISBA/19/C/17.

[57] Maria GAVOUNELI, **Functional Jurisdiction in the Law of the Sea**, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2007, s. 143.

[58] CHURCHILL and LOWE, s. 248.

faaliyetleri yapılması serbest olup, aynı anda birden fazla kuruluş aynı Bölgede yalnızca UDYO'yu bilgilendirerek ve UDYO'dan izin alması gerekmeksizin serbestçe araştırma faaliyetlerinde bulunabilirler. UDYO, yalnızca çevrenin korunması ve gelişmekte olan devletlerin personelinin eğitilmesi hususunda işbirliğinin geliştirilmesi amacıyla birtakım sınırlandırmalar getirebilir.^[59] Bulunan madenlerin keşfi ve sonrasında işletilmesi ise UDYO'nun iznine tabidir. 1994 Anlaşması Ekinin 5. Kısmı Bölgede faaliyette bulunan devletlerin bu faaliyetlere yönelik teknoloji transferini ve işbirliğini adil ve makul ticari gereklilikler çerçevesinde ve fikri mülkiyet haklarının etkin bir şekilde korunmasını sağlayarak gerçekleştireceklerini ifade etmektedir.

Madencilik faaliyetlerine ilişkin kurallar çerçevesinde gerçekleştirilecek mukaveleler, UDYO'nun kurallarının IV. Eki uyarınca matbu formda olup, her bir mukavele 15 yıllık bir süre için yapılmaktadır. Bu süre içinde mukavelelerin tarafları işletilme için gerekli olan keşif faaliyetlerini gerçekleştirirler.

Derin deniz yatağının işletilmesi, madencilik kurallarında tanımlanmaktadır. Buna göre işletme faaliyeti, üretim ve pazarlamayı içermektedir. Madencilik faaliyetlerinin kurulması ve yürütülmesi ile, Bölgeden polimetallik yumruların ve diğer mineral kaynakların ticari amaçlarla elde edilmesi, çıkarılması, işlenmesi ve taşıma sistemlerinin oluşturulması Bölgenin işletilmesi anlamına gelir.^[60] Şu an için derin deniz yatağı üzerinde gerçekleştirilen işletme faaliyeti bulunmamaktadır. Bu anlamda derin deniz yatağının ticari amaçlarla işletilmesinin mümkün olup olamayacağı belirsizdir.^[61] Devletler genel olarak araştırma ve keşif faaliyetlerinde bulunmakta ve mukaveleler de bu amaçla yapılmaktadır. Bu mukavelelerle uzun dönemli bir yatırım ilişkisinde bulunmaktadır. Bu yatırımların Bölgenin işletilmesini sağlayıp sağlayamayacağı araştırma ve keşif mukavelelerinin sona erme tarihi olan 2016 yılından sonra ortaya çıkacaktır.^[62] Bu bakımdan derin deniz yatağının işletilmesine yönelik oluşturulan sistem ve kurallar gelişmeye devam etmektedir. BMDHS ve 1994 Anlaşması ile bu yönde getirilen detaylı düzenlemelerin yanı sıra, UDYO tarafından oluşturulan kurallar

[59] Bernard H. OXMAN, “**The New Law of the Sea**”, American Bar Association Journal, Vol. 69, 1983, s. 160.

[60] ISBA/19/C/17., Regulation 1, para. 3/a.

[61] Michael C. WOOD, “**The International Seabed Authority: Fifth to Twelfth Sessions (1999 – 2006)**”, Max Planck Yearbook of United Nations Law, Vol. 11, 2007, s. 93.

[62] Edwin EGEDE, “**African States and Participation in Deep Seabed Mining: Problems and Prospects**”, International Journal of Marine and Coastal Law, Vol. 24, 2009, s. 684.

da bulunmaktadır. Bununla birlikte UDYO tarafından İşletme Kurallarının tamamlanmasının 2016 yılı içerisinde gerçekleştirilmesi beklenmektedir.^[63]

C. Destekleyen Devlet (Sponsoring State) ve Uluslararası Deniz Hukuku Mahkemesi'nin (UDHM) 01.02.2011 Tarihli Danışma Görüşü

BMDHS'nin 153. maddesinin 2(b) paragrafı uyarınca gerçek ve tüzel kişilerin derin deniz yatağı üzerinde faaliyette bulunmaları mümkündür. Bahsi geçen madde uyarınca gerçek ve tüzel kişilerin Bölgede faaliyette bulunmaları için BMDHS'ne taraf devletlerin tabiiyetinde olmaları veya tüzel kişinin taraf devletlerin vatandaşlarının etkin kontrolünde olması gerekmektedir. Bir de yine aynı paragraf uyarınca taraf devletlerden birinin gerçek veya tüzel kişileri desteklemesi durumunda yine bu kişiler faaliyette bulunabilirler. BMDHS'nin III. Ekinin 4 (3). maddesi hükmüne de faaliyette bulunmak isteyen her gerçek veya tüzel kişinin vatandaşlığında olduğu BMDHS'nin tarafı devletçe desteklenmesi gerektiği ifade edilmektedir. Kişinin birden fazla vatandaşlığının bulunması ya da tüzel kişinin diğer bir taraf devlet veya onun vatandaşları tarafından kontrol ediliyor olması durumunda da, her bir taraf devletin faaliyette bulunmak isteyen gerçek veya tüzel kişiyi birlikte desteklemesi gerekmektedir. Her iki madde hükmü bir arada değerlendirildiğinde, Bölgede faaliyette bulunmak isteyen gerçek veya tüzel kişilerin, taraf devletlerden birinin vatandaşlığında olmaları ya da taraf devlet veya taraf devlet vatandaşlarınca etkin bir şekilde kontrol edilmesi ve şartlara göre bir veya daha fazla devlet tarafından desteklenmeleri gerekmektedir.

UDHM Deniz Yatağı Uyuşmazlıkları Dairesi (DYUD) 01.02.2011 tarihli Kişi ve Kuruluşları Destekleyen Devletlerin Bölgede Gerçekleştirilen Faaliyetlere Bağlı Sorumlulukları ve Yükümlülükleri danışma görüşünde her iki hükmü bir arada yorumlamıştır. Buna göre DYUD, BMDHS'ne ve ilgili diğer düzenlemelere uygun olarak mukavele yapan kişinin sonuç elde etmesi için BMDHS'nin vatandaşlık veya etkin kontrol bağınyı yeterli görmediğini, kişilerin vatandaşlığında bulunduğu ya da etkin kontrol sahibi olduğu devlet ya da devletlerin iradesinden kaynaklanan bir eyleme ihtiyaç duyulduğunu ifade etmiştir. Bu eylemin devletin destekleme kararı olduğunu belirtmiştir. Bununla beraber Sözleşmeye taraf hiçbir devletin de destekleme yükümlülüğü altında olmadığı altını çizmiştir.^[64] BMDHS'nin 153(2/b) maddesi her ne kadar taraf devlet vatandaşlarının ve taraf devlet vatandaşlarının etkin kontrol sahibi

[63] LODGE, 2015, s. 244.

[64] **Responsibilities and Obligations of States Sponsoring Persons and Entities with Respect to Activities in the Area** (Request for Advisory Opinion Submitted by Council

oldukları kuruluşların derin deniz yatağında kendiliğinden faaliyet gösterebilmeleri sonucunu yaratabilecek şekilde kaleme alınmış olsa da, BMDHS'nin III. Ekinin 4(3) maddesi taraf devletlerin destekleyen devlet olmaları gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle DYUD'nin varmış olduğu vatandaşlık ve etkin kontrol bağının faaliyette bulunulması için yetersiz olduğu sonucu yerindedir. BMDHS, taraf devletlere destekleme yükümlülüğü getirmemiştir; ancak faaliyette bulunmak isteyen gerçek ve tüzel kişilere taraf devletlerce desteklenme zorunluluğu getirmiştir.

BMDHS'ye taraf devletler, Sözleşmenin 139. maddesi gereğince Bölgede kendileri tarafından, kendilerine ait devlet şirketleri tarafından veya kendi tabiiyetlerinde olan ya da tabiiyetlerindeki kişilerce kontrol edilen gerçek veya tüzel kişiler tarafından yürütülen faaliyetlerin Sözleşme'nin XI. Kısımına uygun bir şekilde gerçekleştirilmesini sağlamakla yükümlüdürler. Bu yükümlülüğün kapsamı, uluslararası hukukun genel uygulaması çerçevesinde daha önce UAD tarafından dikkat ve özen yükümlülüğü olarak nitelendirilmiştir.^[65] DYUD de söz konusu yükümlülüğü bu yönüyle ele almış ve mevcut riskleri göz önünde bulundurarak UDYO tarafından oluşturulan kurallar dışında kalan hususların da destekleyen devletlerin dikkat ve özen yükümlülüğü çerçevesinde yorumlanabileceğini ifade etmiştir.^[66] Destekleyen devletler, UDYO ile yapılan mukavelenin süresi boyunca gerekli olan her türlü yasama işlemini ve ilgili düzenlemeleri gerçekleştirip, her türlü idari önlemi almakla yükümlüdürler. Bu önlemler en az UDYO Düzenlemelerinin getirdiği standartlarda olmalı ve UDYO'nun aldığı önlemlerden daha düşük düzeyde etki gösterecek önlemlerin alınmaması gerekmektedir.^[67] Görüldüğü üzere burada DYUD'nin üzerinde durduğu yükümlülük, özel kişilerim gerçekleştirdikleri bütün faaliyetler bakımından oluşturulmuş bir yükümlülük değil, faaliyetlerin gerçekleştirilmesi esnasındaki eylemleri gözetme yükümlülüğüdür.^[68] DYUD, bu yönde bir standart ortaya koymuştur.^[69] Derin deniz yatağı üzerinde gerçekleştirilen faaliyetlerden des-

of ISA), Advisory Opinion, Case No. 17, 01.02.2011, [2011] ITLOS Rep., para. 78. Buradan itibaren Advisory Opinion.

[65] **Pulp Mills on the River Uruguay** (Argentina v. Uruguay), Judgement, 20 April 2010, 2010 ICJ Rep., para. 187.

[66] **Advisory Opinion**, para. 131.

[67] **Advisory Opinion**, para. 241.

[68] David FREESTONE, "Responsibilities and Obligations of States Sponsoring Persons and Entities with Respect to Activities in the Area", American Journal of International Law, Vol. 105 (4), 2011, s. 758.

[69] Jianjun GAO, "The Responsibilities and Obligations of Sponsoring States Advisory Opinion", Chinese Journal of International Law, Vol. 12(4), 2013, s. 778.

tekeleyen devletlerin yükümlülükleri hem faaliyetlerin yürütülmesi esnasında hem de faaliyetlerin yürütülmesi sonucunda meydana gelen davranışlara ilişkin olarak ortaya konmuştur. Bu açıdan destekleyen devletin Bölgede yürütülecek faaliyetlere yönelik yükümlülüğü BMDHS'nin lafzına uygun olarak geniş yorumlanmıştır. Ancak dikkat ve özen yükümlülüğü dışında kalan yükümlülük- lere yer verilmemiştir. DYUD bu noktada destekleyen devletin yükümlülüğünü dar yorumlamıştır.

Destekleyen devletlerin faaliyette bulunan kişilerin faaliyetlerinden hangi açılardan sorumlu tutulacağına yönelik sorun da DYUD'nin danışma görüşünde çözüme kavuşturulmaya çalışılmıştır. BMDHS'nin 139. maddesinden üç farklı sorumluluk durumunun ortaya çıktığı anlaşılmaktadır. Bunlar BMDHS'ne taraf devletlerin genel olarak sorumluluğu, UDYO ile mukavelenin taraflarının sorumluluğu ve özel olarak destekleyen devletlerin sorumluluğudur.^[70] Destekleyen devletlerin sorumluluğu, bu devletlerin kendi yükümlülüklerini yerine getirememelerinden kaynaklanmakta olup destekledikleri kişilerin gerçekleştirdikleri faaliyetlere ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmemelerinden sorumlu değildir.^[71] Destekleyen devletler, kendileri bakımından öngörü- len yükümlükleri yerine getirmemeleri neticesinde meydana gelen zararlar neticesinde sorumlu olurlar. Yani nedensellik bağı özel kişilerin eylemlerine dayanılarak değerlendirilmez.^[72] DYUD'nin bu değerlendirmesi, BMDHS'nin amaçları değerlendirildiğinde, 139. maddenin destekleyen devletlerin Bölgede gerçekleştirilen faaliyetlerden doğan sorumluluğuna ilişkin bir hukuki boşluğun olduğunu göstermektedir.^[73] Bununla birlikte destekleyen devletin, bir zarar meydana gelirse de sorumluluğu söz konusu olabilir.^[74] Destekleyen devletin sorumluluğunun konusunu, bu devlete getirilen yükümlülükler oluşturur.^[75] Bu anlamda destekleyen devletin insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen Bölge ve Bölgedeki kaynaklara ilişkin yükümlülükleri dışında deniz çevresinin

[70] **Advisory Opinion**, para. 171.

[71] **Advisory Opinion**, para. 172. Uluslararası sorumluluğun doğması bakımından, "uluslararası yükümlülük" kavramı için bkz. Elif UZUN, **Milletlerarası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu**, İstanbul: Beta Yayınları, 2007, s. 42 – 45.

[72] **Advisory Opinion**, para. 182.

[73] Donald K. ANTON, "The Principle of Residual Liability in the Seabed Disputes Chamber of the International Tribunal for the Law of the Sea: The Advisory Opinion on Responsibility and Liability for International Seabed Mining (ITLOS Case No. 17)", *McGill International Journal of Sustainable Development Law and Policy*, Vol 7(2), 2012, s. 249.

[74] **Advisory Opinion**, para. 178.

[75] **Advisory Opinion**, para. 177.

korunmasına ilişkin yükümlülükleri de bulunmaktadır.^[76] Bu yükümlülüklere aykırı davranışları nedeniyle hem UDYO hem de Sözleşmeye taraf devletler, Bölgedeki deniz çevresine ilişkin hükümlerin *erga omnes* niteliği nedeniyle destekleyen devletten tazminat talebinde bulunabilirler.^[77] Bölgenin insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesi nedeniyle, burada gerçekleştirilen faaliyetlere ilişkin yükümlülüklerin *erga omnes* kabul edilmesi olağandır. Bu nedenle UDYO da insanlığın tamamı adına talepte bulunma yetkisine sahip olmuştur.^[78] Ancak *erga omnes* yükümlülüklerin varlığının kabul edilmesi, bu yükümlülüklerin ihlali nedeniyle meydana gelecek uluslararası hukuka aykırılık nedeniyle BMDHS'ne taraf olmayan devletlere de sorumluluğu ileri sürme hakkı tanır. Dolayısıyla DYUD'nin bu yöndeki sınırlandırması yerinde değildir. DYUD, BMDHS'nin destekleyen devletin tazminat ödemesi dışında meydana gelen zararın onarımını gerçekleştirmesine de olanak tanımaktadır.^[79] Yani tazminat ödeme veya onarma yoluyla zararın giderilmesi sağlanabilir. DYUD'nin destekleyen devletlerin destekledikleri kişilerin derin deniz yatağında gerçekleştirdikleri faaliyetlere ilişkin yükümlülüklerinden sorumlu tutulamayacaklarını belirtmesi, BMDHS'nin getirdiği sistemin amaçlarıyla ters düşmektedir.^[80] Konuya iki açıdan bakılması mümkündür. İlk olarak devletler ancak yükümlülük altına girdikleri hususlardan sorumlu tutulabilirler. Bu sebeple DYUD'nin görüşü doğru görülebilir. Bununla beraber, özel kişilerin gerçekleştirdikleri faaliyetler kendilerini destekleyen bir devletin varlığına bağlıdır. Destekleyen devletin yükümlülüğünü dikkat ve özen yükümlülüğü şeklinde yorumlamak lafzi yorumla ulaşılabilecek bir sonuçtur. Ancak burada amaçsal yorumla, derin deniz yatağında faaliyet gösteren kişilerin, bu faaliyetlerine ilişkin yükümlülüklerini yerine getirmeleri bakımından destekleyen devlet kavramının ortaya konduğundan hareketle, hem faaliyette bulunan kişinin hem de destekleyen devletin müteselsil sorumluluğundan bahsedilmesi de mümkün olabilirdi. İkinci olarak DYUD sorumluluk bakımından değil yükümlülük bakımından amaçsal yorumda bulunabilirdi. Yani Bölgede faaliyette bulunan kişilerin eylemlerinin de konuya ilişkin kurallara uygunluğu ve bu nedenle meydana gelen sonuçlar bakımından da destekleyen devletin

[76] **Advisory Opinion**, para. 179.

[77] **Advisory Opinion**, para. 180.

[78] Yoshifumi TANAKA, “**Obligations and Liabilities of Sponsoring States Concerning Activities in the Area: Reflections on the ITLOS Advisory Opinion of 1 February 2011**”, Netherlands International Law Review, Vol. 60, 2013, s. 229.

[79] **Advisory Opinion**, para. 194.

[80] Ilias PLAKOKEFALOS, “**Analysis – Seabed Disputes Chamber of the International Tribunal for the Law of the Sea (Responsibilities and Obligations of States Sponsoring Persons and Entities with respect to Activities in the Area – Advisory Opinion)**”, Journal of Environmental Law, Vol. 24(1), 2011, s. 141.

sorumlu olacağı sonucuna ulaşılabilir. Özetle DYUD destekleyen devletin yükümlülüğünü ya da sorumluluğunu geniş yorumlayarak, destekleyen devleti özel kişilerin faaliyetleri neticesinde meydana gelebilecek uluslararası hukuka aykırı durumlardan da sorumlu tutabilirdi.

DYUD, destekleyen devletlerin derin deniz yatağı üzerinde gerçekleştirilen madencilik faaliyetlerine yönelik olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte her türlü faaliyetin değil, BMDHS’de ve UDYO’nun düzenlemelerinde belirtilen faaliyetlerin bu kapsama girdiğini ifade etmiştir.^[81] Bu ifadeyle kaynakların naklini ve işlenmesini BMDHS’nin 139. maddesi kapsamında değerlendirmiş, UDYO Düzenlemelerinde yer almasına rağmen bu eylemleri faaliyet kapsamının dışında tutmuştur.^[82] Burada arama ve madencilik faaliyetleri kapsamında tutularak dar yorum yapılmış, deniz çevresine çok ciddi zararlar verebilecek pek çok faaliyet dikkate alınmamıştır.^[83] Ancak bu yorum BMDHS’nin 1994 Anlaşmasıyla beraber oluşturduğu sistemin olağan bir sonucudur. Canlı kaynakları kapsam dışında bırakan sistem, madencilik faaliyetlerine yönelik olarak da devletlere sınırlı haklar tanımıştır. Bu çerçevede destekleyen devletlerin öngöremeyecekleri sayıda faaliyet tanımıyla karşılaşmaları doğru değildir. Bununla beraber, deniz çevresinin korunmasına yönelik UDYO’nun yetkileri madencilik faaliyetlerinden bağımsız olarak da varlığını sürdürmektedir. Hatta daha önce bahsedildiği üzere UDYO’nun sahip olduğu bu yetkiler başka kaynakların da insanlığın ortak mirası olarak değerlendirilmesine imkan tanıyacak niteliktedir. Bu sebeple söz konusu faaliyetler DYUD’nin görüşünde destekleyen devletler bakımından kapsam dışı bırakılmış olsa da, söz konusu karar UDYO’nun Bölgede faaliyette bulunan kişiler bakımından sahip olduğu yetkilerini sınırlandırmamaktadır.

DYUD’nin danışma görüşü, BMDHS’nin XI. Kısmı ve ilgili diğer belgeler çerçevesinde ortaya çıkan uygulama sorununa ilişkin önemli bir hukuki incelemedir. Her mahkeme kararında ya da değerlendirmesinde olduğu gibi, DYUD’nin danışma görüşü de çeşitli yönleriyle eleştirilmektedir. Burada gözükken sorun, DYUD, destekleyen devletlerin yükümlülüklerinin kapsamını belirleyecek olan faaliyetleri sınırlandırırken, bu faaliyetler neticesinde ortaya

[81] **Advisory Opinion**, para. 87.

[82] Tom POISEL, “**Deep Seabed Mining: Implications of Seabed Dispute Chamber’s Advisory Opinion**”, *Australian International Law Journal*, Vol. 19, 2012, s. 218.

[83] Emily CRAWFORD, Georgina HUTTON and Tim STEPHENS, “**Australian Cases Before International Courts and Tribunal Involving Questions of Public International Law – Mining and Other Activities on the Deep Seabed Beyond National Jurisdiction – Responsibilities and Obligations of States and Sponsored Entities**”, *Australian Year Book of International Law*, Vol. 31, 2013, s. 175.

çıkacak uluslararası hukuka aykırılıklar bakımından sorumluluğun destekleyen devletlerin sadece dikkat ve özen yükümlülükleri çerçevesinde söz konusu olabileceğini ifade etmektedir. Bu sistem insanlığın ortak mirası olarak kabul edilen Bölgenin XI. Kısımın öngördüğü amaçlara uygun olarak korunamaması anlamına gelmektedir. Bir başka ifadeyle bu karar da ortaya koymaktadır ki BMDHS ile derin deniz yatağına ilişkin getirilen hukuki rejim her ne kadar gelişmekte olan devletlerin bir zaferi olarak görülse de, 1994 Anlaşmasının uygulamaya girmesinde olduğu gibi bu görüşle de insanlığın ortak mirası kavramı dar bir yoruma tabi tutularak gelişmiş devletlerin çıkarları en üst düzeyde korunmaya devam etmektedir.

2. Deniz Yatağında Yer Alan Kaynakların Keşfi ve İşletilmesi Çerçevesinde Ortaya Çıkan Uyuşmazlıkların Çözümü

DYUD, BMDHS ile taraf devletlerin, özel hukuk kişilerinin ve UDYO ile İşletmenin erişim hakkının olduğu; derin deniz yatağı üzerinde keşif ve işletme faaliyetinde bulunan kişiler arasında meydana gelen uyuşmazlıkları münhasıran çözmekle yetkilendirilen uluslararası bir mahkemedir.^[84] BMDHS'nin 186. maddesi uyarınca DYUD, derin deniz yatağı üzerinde gerçekleştirilen madencilik faaliyetlerine ilişkin hukuki rejimden kaynaklanan uyuşmazlıkları çözmekle yetkilendirilmiştir. 187. madde hükmünce de DYUD'nin yargı yetkisi hem uyuşmazlığın konusu hem de uyuşmazlığın tarafları bakımından geniş bir kapsamda oluşturulmuştur. DYUD'nin yargı yetkisi zorunludur. Bununla beraber bu yetkinin kullanıldığı herhangi bir örnek bulunmadığı gibi, Bölgede gerçekleştirilebilecek madencilik faaliyetlerinin özellikleri dikkate alındığında söz konusu çözüm yoluna başvurulması çok düşük bir ihtimal olarak görülmektedir.^[85]

Derin deniz yatağından kaynaklanan hemen her uyuşmazlığa ilişkin yargı yetkisi DYUD'ye veya onun *ad hoc* dairesine aittir. Uyuşmazlıkların UDYO'nun takdir hakkını engelleyecek şekilde kullanılamaması bu yetkinin sınırını oluşturmaktadır. Bunun dışında derin deniz yatağı üzerindeki faaliyetlere ilişkin mukavelelerden ve çalışma planlarının ve söz konusu faaliyetleri yerine getirenler arasındaki diğer anlaşmaların yorumlanmasından ve uygulanmasından kaynaklanan

[84] Juan Vicente SOLA, **The International Tribunal for the Law of the Sea**, Geneva: Institut Universitaire de Hautes Etudes Internationales, 1986, s. 85.

[85] Helmut TUERK, "The Contribution of the International Tribunal for the Law of the Sea to International Law", in **The International Legal Regime of Areas Beyond National Jurisdiction**, Erik J. MOLEENAR and Alex G. Oude ELFERINK (Eds.), Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2010, s. 221.

uyuşmazlıklar ticari tahkim yoluyla da çözümlenebilir.^[86] DYUD'nin yargı yetkisini kullanacağı uyuşmazlıklar altı kategoride toplanmaktadır. Bunlar, taraf devletler arasındaki uyuşmazlıklar; taraf devletler ve UDYO arasındaki uyuşmazlıklar; bir mukavelenin veya çalışma planının yorumlanması veya uygulanmasından kaynaklanan uyuşmazlıklar; UDYO'nun hukuki sorumluluğundan kaynaklanan uyuşmazlıklar; 1994 anlaşmasının yorumlanması ve uygulanmasından kaynaklanan uyuşmazlıklar ve BMDHS'nin 187. maddesi kapsamına girmeyen ancak BMDHS'de belirtilen diğer hükümlerinin uygulanmasından ve yorumlanmasından kaynaklanan uyuşmazlıklardır.^[87] Bu bakımdan değerlendirildiğinde DYUD'nin yetkisi uluslararası hukukun klasik yapısından farklı olarak devlet dışındaki diğer kişilerin ve kuruluşların tarafı oldukları uyuşmazlıkları da içermektedir.^[88]

Ayrıca DYUD'nin danışma görüşü verme yetkisi de bulunmaktadır. BMDHS'nin 191. maddesinden konuya ilişkin iki temel unsurun varlığı anlaşılmaktadır. İlk olarak danışma görüşü talebinde bulunma yetkisi UDYO'nun organları olan Meclis ve Konsey'e tanınmıştır. İkinci olarak da DYUD'den yalnızca hukuki bir soruna yönelik olarak danışma görüşü talebinde bulunulabilir.^[89] UDYO'nun bahsi geçen organları dışında diğer ilgili kişilerin danışma görüşünde bulunma yetkileri yoktur. Danışma görüşlerinin hukuken bağlayıcılığı bulunmamaktadır.

[86] Niels-Jürgen SEEBERG-ELFERVELDT, **The Settlement of Disputes in Deep Seabed Mining – Access, Jurisdiction and Procedure before the Seabed Disputes Chamber of the International Tribunal for the Law of the Sea**, Baden – Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1998, s. 40.

[87] Berat Lale AKKUTAY, **1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Çerçevesinde Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları**, Ankara: Adalet Yayınevi, 2012, s. 156 – 160.

[88] LODGE, 2015, s. 250.

[89] SOLA, s. 94.

SONUÇ

BMDHS ile derin deniz yatağının hukuki rejimi oluşturulmuş ve Bölgede yer alan kaynakların araştırılması, keşfi ve işletilmesi için belirli bir hukuki sistem kurulmuştur. Bu sistemin 1994 Anlaşması ve UDYO'nun düzenlemeleri ile etkin bir uygulama alanı bulması sağlanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte derin deniz yatağı üzerinde yer alan her türlü canlı ve cansız kaynak, Bölgede gerçekleştirilecek faaliyetler tanımını içerisine alınmamış, konu maden kaynakları ile sınırlı tutularak bir düzenleme yapılması tercih edilmiştir. Ancak UDYO'nun deniz çevresinin korunmasına ilişkin yetkileri zamanla canlı kaynakların da insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesi ihtiyacını doğurmaya adaydır. Çalışmada bu hususun bugün de mevcut düzenlemeler çerçevesinde uygulanma ihtimalinin bulunduğu çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. Canlı kaynakların da insanlığın ortak çıkarlarını oluşturduğu ortadadır ve bu nedenle derin deniz yatağı üzerinde yer alan bu kaynakların da insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmesi en makul çözümdür.

Madenlerin araştırılması serbest olmakla beraber, keşfedilmesi ve işletilmesine yönelik kurallar geliştirmekte olan devletler bakımından olumsuz sonuçlar yaratabilecek niteliktedir. Aynı şekilde BMDHS'de yer alan hükümler, deniz çevresinin korunması amacını içermekle beraber, DYUD'nin danışma görüşü bu amacın etkin bir şekilde gerçekleştirilmesini engelleyebilecek değerlendirmeler içermektedir. Özellikle destekleyen devlet ve destekleyen devletin yükümlülükleri ve sorumlulukları üzerine yaptığı değerlendirmeler bu sorunu ortaya koymaktadır.

Derin deniz yatağı üzerinde yer alan kaynakların araştırılması, keşfi ve işletilmesine yönelik oluşturulan sistemin olumsuz yönleri bulunmakla beraber, amacına uygun bir uygulamanın gerçekleştirilmesi durumunda geliştirmekte olan devletler bakımından olumlu bir niteliğinin bulunduğu bir gerçektir. Bu uygulamanın 1994 Anlaşmasına rağmen sağlanması ihtimali bulunmaktadır. Günümüzde derin deniz yatağı üzerinde yer alan kaynaklara yönelik faaliyetler henüz etkin şekilde gerçekleştirilememektedir. Dolayısıyla sistemin işler hale getirilmesi için geçecek zamanda, güncel uyuşmazlıklar ve DYUD'nin bu uyuşmazlıklara ve hukuki tartışmalara yönelik karar ve görüşleriyle sistemin insanlığın ortak mirası kavramına uygun kullanılmasının önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır.

KAYNAKLAR

KİTAPLAR

AKKUTAY, Berat Lale, *1982 Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Çerçevesinde Uyuşmazlıkların Çözüm Yolları*, Ankara: Adalet Yayınevi, 2012.

BAŞLAR, Kemal, *The Concept of the Common Heritage of Mankind in International Law*, The Hague/Boston/London: Martinus Nijhoff Publishers, 1998.

CHURCHILL, R. R. and LOWE, A. V., *The Law of the Sea*, Third edition, Manchester: Manchester University Press, 1999.

GAVOUNELI, Maria, *Functional Jurisdiction in the Law of the Sea*, Leiden: Martinus Nijhoff Publishers, 2007.

GÜNDÜZ, Aslan, *Milletlerarası Hukuk – Konu Anlatımı, Temel Belgeler Örnek Kararlar*, Reşat Volkan GÜNEL (Ed.), 6. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2013.

JEANICKE, Günther; SCHANZE, Erich and HAUSER, Wolfgang, *A Joint Venture Agreement for Seabed Mining*, Frankfurt am Main/Metzner/Deventer: Kluwer, 1981.

KIVILCIM, Zeynep, *Uluslararası Kamu Hukukunda İnsanlığın Ortak Mirası*, İstanbul: XII Levha Yayıncılık, 2010.

KURAN, Selami, *Uluslararası Deniz Hukuku*, 4. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım, 2014.

NANDAN, Satya N.; LODGE, Michael W. and ROSENNE, Shabtai, *United Nations Convention on the Law of the Sea 1982 – A Commentary Vol. VI.*, The Hague/London/New York: Martinus Nijhoff Publishers, 2002.

ÖZMAN, Aydoğan, *Deniz Hukuku I – Kaynaklar, Kişiler, Nesnelere, Ulusal Deniz Alanları*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2006.

ÖZMAN, Aydoğan, *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi*, İstanbul Deniz Ticaret Odası Yayın No: 5, İstanbul: Temel Matbaası, 1984.

PAZARCI, Hüseyin, *Uluslararası Hukuk Dersleri 2. Kitap*, 9. Bası, Ankara: Turhan Kitabevi, 2013.

SEEBERG-ELFERVELDT, Niels-Jürgen, *The Settlement of Disputes in Deep Seabed Mining – Access, Jurisdiction and Procedure before the Seabed Disputes Chamber of the International Tribunal for the Law of the Sea*, Baden – Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1998.

TANAKA, Yoshifumi, *The International Law of the Sea*, Cambridge: Cambridge University Press, 2015.

TOPSOY, Fevzi, *Denize İlişkin Bilimsel Araştırmalar (MSR) ve Türkiye*, Ankara: Turhan Kitabevi, 2011.

TUERK, Helmut, *Reflections on the Contemporary Law of the Sea*, Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2012.

UZUN, Elif, *Milletlerarası Hukuka Aykırı Eylemlerinden Dolayı Devletin Sorumluluğu*, İstanbul: Beta Yayınları, 2007.

United Nations Division for Ocean Affairs and the Law of the Sea – Office of Legal Affairs, *The Law of the Sea – Concept of the Common Heritage of Mankind, Legislative History of Articles 133 to 150 and 311 (6) of the United Nations Convention on the Law of the Sea*, New York: United Nations Publications, 1996.

MAKALELER

ANDERSON, David, “Resolution and Agreement Relating to the Implementation of Part XI of the UN Convention on the Law of the Sea: A General Assessment”, *Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht and Völkerrecht*, Vol. 55, 1995, s. 275 – 288.

ANTON, Donald K., “The Principle of Residual Liability in the Seabed Disputes Chamber of the International Tribunal for the Law of the Sea: The Advisory Opinion on Responsibility and Liability for International Seabed Mining (ITLOS Case No. 17)”, *McGill International Journal of Sustainable Development Law and Policy*, Vol 7(2), 2012, s. 241 – 257.

CRAWFORD, Emily, HUTTON, Georgina and STEPHENS, Tim, “Australian Cases Before International Courts and Tribunal Involving Questions of Public International Law – Mining and Other Activities on the Deep Seabed Beyond National Jurisdiction – Responsibilities and Obligations of States and Sponsored Entities”, *Australian Year Book of International Law*, Vol. 31, 2013, s. 173 – 177.

EGEDE, Edwin, “African States and Participation in Deep Seabed Mining: Problems and Prospects”, *International Journal of Marine and Coastal Law*, Vol. 24, 2009, s. 683 – 712.

ELFERINK, Alex G. Oude, “The Regime of the Area: Delineating the Scope of Application of the Common Heritage Principle and Freedom of the High Seas”, *International Journal of Marine and Coastal Law*, Vol. 22 (1), 2007, s. 143 – 176.

FRAKES, Jennifer, “The Common Heritage of Mankind Principle the Deep Seabed, Outer Space, and Antarctica: Will Developed and Developing Nations Reach a Compromise”, *Wisconsin International Law Journal*, Vol. 21 (2), 2003, s. 410 – 434.

FREESTONE, David, “Responsibilities and Obligations of States Sponsoring Persons and Entities with Respect to Activities in the Area”, *American Journal of International Law*, Vol. 105 (4), 2011, s. 755 – 760.

GAO, Jianjun, “*The Responsibilities and Obligations of Sponsoring States Advisory Opinion*”, Chinese Journal of International Law, Vol. 12(4), 2013, s. 771 – 786.

GÖNLÜBOL, Mehmet, “*Deniz Hukukunda Yeni Gelişmelere Doğru*”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 27, 1972, s. 91 – 103.

GUNTRIP, Edward, “*The Common Heritage of Mankind: An Adequate Regime for Managing the Deep Seabed?*”, Melbourne Journal of International Law, Vol. 4, 2003, s. 376 – 405.

HAYASHI, Moritaka, “*The 1994 Agreement for the Universalization of the Law of the Sea Convention*”, Ocean Development and International Law, Vol. 27, 1996, s. 31 – 39.

LEVY, Jean-Pierre, “*The International Sea-Bed Area*”, in *A Handbook on the New Law of the Sea – Vol. 1*, René-Jean DUPUY and Daniel VIGNES (Eds.), Dordrecht/Boston/Lancaster: Martinus Nijhoff Publishers, 1991, s. 587 – 633.

LODGE, Michael W., “*The Deep Seabed*”, in *The Oxford Handbook of the Law of the Sea*, Donald D. ROTHWELL, Alex G Oude ELFERINK, Karen N SCOTT and Tim STEPHENS (Eds.), Oxford/New York: Oxford University Press, 2015, s. 226 – 253.

LODGE, Michael W., “*The Common Heritage of Mankind*”, International Journal of Marine and Coastal Law, Vol. 27 (4), 2012, s. 733 – 742.

MANN BORGESE, Elisabeth, “*The Common Heritage of Mankind: From Non-Living to Living Resources and Beyond*”, in *Liber Amicorum Judge Shigeru ODA Vol. II*, Betsy BAKER RÖBEN, Nisuke ANDO, Edward MCWHINNEY and Rüdiger Wolfrum (Eds.), The Hague/London/New York: Kluwer Law International, 2002, s. 1313 – 1334.

MATZ-LÜCK, Nele, “*The Concept of the Common Heritage of Mankind: Its Viability as a Management Tool for Deep Sea Genetic Resources*”, in *The International Legal Regime of Areas Beyond National Jurisdiction*, Erik J. MOLEENAR and Alex G. Oude ELFERINK (Eds.), Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2010, s. 61 – 75.

MATZ-LÜCK, Nele, “*Marine Biological Resources: Some Reflections on Concepts for the Protection and Sustainable Use of Biological Resources in the Deep Sea*”, Non State Actors and International Law, Vol. 2 (3), 2002, s. 279 – 300.

NELSON, L. D. M., “*The New Deep Sea-Bed Mining Regime*”, The International Journal of Marine and Coastal Law, Vol. 10 (2), 1995, s. 189 – 203.

OXMAN, Bernard H., “*The 1994 Agreement and the Convention*”, American Journal of International Law, Vol. 88 (4), 1994, s. 687 – 696.

OXMAN, Bernard H., “*The New Law of the Sea*”, American Bar Association Journal, Vol. 69, 1983, s. 156 – 162.

NOYES, John E., “*The Common Heritage of Mankind: Past, Present and Future*”, Denver Journal of International Law and Policy, Vol. 40, 2012, s. 447 – 471.

PAZARCI, Hüseyin, “*Uluslararası Deniz Yatağı Düzeni ve Sorunları*”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, C. 38, 1983, s. 197 – 206.

PINTO, M. C. W., “*The Common Heritage of Mankind: Then and Now*”, Collected Courses of the Hague Academy of International Law 2012, Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, Vol. 361, 2013, s. 19 – 129.

PLAKOKEFALOS, Ilias, “*Analysis – Seabed Disputes Chamber of the International Tribunal for the Law of the Sea (Responsibilities and Obligations of States Sponsoring Persons and Entities with respect to Activities in the Area – Advisory Opinion)*”, Journal of Environmental Law, Vol. 24(1), 2011, s. 133 – 143.

SCOVAZZI, Tullio, “*The Seabed Beyond the Limits of National Jurisdiction: General and Institutional Aspects*”, in *The International Legal Regime of Areas Beyond National Jurisdiction*, Erik J. MOLEENAR and Alex G. Oude ELFERINK (Eds.), Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2010, s. 43 – 60.

SCOVAZZI, Tullio, “*Mining, Protection of the Environment, Scientific Research and Bioprospecting: Some Considerations on the Role of the International Sea-Bed Authority*”, International Journal of Marine and Coastal Law, Vol. 19 (4), 2004, s. 383 – 410.

SOLA, Juan Vicente, *The International Tribunal for the Law of the Sea*, Geneva: Institut Universitaire de Hautes Etudes Internationales, 1986.

STEPHENS, Tim and ROTHWELL, Donald R., “*Marine Scientific Research*”, in *The Oxford Handbook of the Law of the Sea*, Donald D. ROTHWELL, Alex G Oude ELFERINK, Karen N SCOTT and Tim STEPHENS (Eds.), Oxford/New York: Oxford University Press, 2015, s. 559 – 581.

TANAKA, Yoshifumi, “*Obligations and Liabilities of Sponsoring States Concerning Activities in the Area: Reflections on the ITLOS Advisory Opinion of 1 February 2011*”, Netherlands International Law Review, Vol. 60, 2013, s. 205 – 230.

TUERK, Helmut, “*The Contribution of the International Tribunal for the Law of the Sea to International Law*”, in *The International Legal Regime of Areas Beyond National Jurisdiction*, Erik J. MOLEENAR and Alex G. Oude ELFERINK (Eds.), Leiden/Boston: Martinus Nijhoff Publishers, 2010, s. 217 – 230.

WOLFRUM, Rüdiger, “*Common Heritage of Mankind*”, in R. Wolfrum (ed), *The Max Planck Encyclopedia of Public International Law*, Oxford University Press, 2008 –, online edition, 2009. (Son erişim tarihi 10.05.2016.)

WOLFRUM, Rüdiger, “*The Principle of the Common Heritage of Mankind*”, Zeitschrift für ausländisches öffentliches Recht und Völkerrecht, Vol. 43, 1983, s. 312 – 337.

WOOD, Michael C., “*The International Seabed Authority: Fifth to Twelfth Sessions (1999–2006)*”, Max Planck Yearbook of United Nations Law, Vol. 11, 2007, s. 47 – 94.

ULUSLARARASI DÖKÜMANLAR

ISA, *Regulations on Prospecting and Exploration for Polymetallic Nodules in the Area*, 13 July 2000, Doc. No. ISBA/6/A/18.

ISA, *Regulations on Prospecting and Exploration for Polymetallic Sulphides in the Area*, 7 May 2010, Doc. No. ISBA/16/A/12/Rev. 1.

ISA, *Regulations on Prospecting and Exploration for Cobalt-rich Ferromanganese Crusts in the Area*, 27 July 2012, Doc. No. ISBA18/A/11.

ISA, *Regulations on Prospecting and Exploration for Polymetallic Nodules in the Area*, 22 July 2013, Doc. No. ISBA/19/C/17.

UN General Assembly, *General Assembly Resolution 61/222 [Oceans and the law of the sea]*, 20 December 2006, A/RES/61/222 (2006).

UN General Assembly, *General Assembly Resolution 2749 [Declaration of Principles Governing the Sea-Bed and the Ocean Floor, and the Subsoil Thereof, beyond the Limits of National Jurisdiction]*, 12 December 1970, A/RES/25/2749 (1970).

UN General Assembly, *General Assembly Resolution 2574 [Question of the reservation exclusively for peaceful purposes of the sea-bed and the ocean floor, and the subsoil thereof, underlying the high seas beyond the limits of present national jurisdiction, and the use of their resources in the interests of mankind]*, 15 December 1969, A/RES/24/2574 (1969).

ULUSLARARASI ANTLAŞMALAR

Agreement Relating to the Implementation of Part XI of the United Nations Convention on the Law of the Sea of 10 December 1982, 28 July 1994, 1836 UNTS 41, No. 31364.

Convention on the High Seas, 29 April 1958, 450 UNTS 82, No. 6465.

Treaty on the Prohibition of the Emplacement of Nuclear Weapons and Other Weapons of Mass Destruction on the Sea-Bed and the Ocean Floor and in the Subsoil thereof, 11.02.1971, 955 UNTS 115, No. 13678.

United Nations Convention on the Law of the Sea, 10 December 1982, 1833 UNTS 396, No. 31363.

MAHKEME KARARLARI

Whaling in the Antarctic (Australia v. Japan; New Zealand Intervening), Judgement, 31 March 2014, 2014 ICJ Rep.

Responsibilities and Obligations of States Sponsoring Persons and Entities with Respect to Activities in the Area (Request for Advisory Opinion Submitted by Council of ISA), Advisory Opinion, Case No. 17, 01.02.2011, [2011] ITLOS Rep.

Pulp Mills on the River Uruguay (Argentina v. Uruguay), Judgement, 20 April 2010, 2010 ICJ Rep.

